

BLAJUL

ANUL I. No. 7-8 IULIE-AUG. 1934

BLAJUL

REVISTĂ LUNARĂ DE CULTURĂ

COMITETUL DE EDITURĂ: *Dr Vasile Aftenie, Ioan Arieș, Olimpiu I. Barna, Pompeiu Bârlea, Lăviu Chinezu, Nicolae Comșa, Covrig Petru Cristea, Dr Ioan Cristea, Isaia Cristian Pavel Dan, Ic G. Ebrard, Dr Virgil Fulicea. Dr Coriolan Pop-Lupu, Dr Nicolae Lu, Ioan Matieș Teodor Megieșan, Ademar Nerckx, Emil Mesaros, Iu Moga, Octavian Modorcea Ioan Moldovan Ovidiu Neamțiu, August Nemeș, Victor Oros, Emil Pintican, Alexandru Pol, Dr Gavrilă Pop. Fi Pop, Dionisie Popa Laurian Puia, Ioan Radocea Ioan Rinea, Dr Le I. Sârba, Virgil Stanciu, Virgil Stoica, Vasiliu Suciu, Dr Ioan Suciu, Septimiu Todoran. Nicolae Țarină.*

COMITET DE REDACȚIE: *Dr Nicolae Lupu, Ion Covrig, Pa Dan, Dr Virgil Fulicea, Dionisie Popa, Dr Ioan Suciu, Nicolae Țari Olimpiu I. Barna. Alexandru Pol.*

SECRETAR DE REDACȚIE: Nicolae Comșa

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Abonamentul anual	Lei 180
Pentru instituții, autorități și străinătate	„ 300
Exemplarul	„ 18

Redacția și Administrația: Blaj, str. Reg. Ferdinand, 2

B L A J U L

Considerații asupra frumosului în artă

Intreaga viață a omenirii e o trudnică sbatere în vederea desăvârșirii. Lucrurile așa cum sunt nu-i pot mulțumi exigențele și de aici continua năzuință spre mai mult. În domeniul trebuințelor materiale, neîntre-rupta perfecționare a mijloacelor de procurare a bunurilor; în cele sufletești, aspirația spre transcendent: bine, adevăr și frumos.

Cele trei valori spirituale — adevărul, binele și frumosul, — ideal al veșnicelor peregrinări umane, se găsesc și în realitatea direct accesibilă simțurilor. Omenirea, în stadiul ei primitiv, se mulțumea și numai cu perceperea lor superficială și inconștientă din contactul nemijlocit cu lumea externă. Pe măsură însă ce omenirii i s'au lărgit orizonturile sufletești, bunurile spirituale au fost căutate și dincolo de substanța imediat perceptibilă, în esența existenței. Cunoașterea numai a lucrurilor cari ne isbesc simțurile nu putea satisface setea omului după adevăr și nici îndeplinirea unor îndatoriri morale, înclinarea lui spre bine. Mîntea a încercat să scruteze adâncimi impenetrabile vederii, iar voința a aspirat la fapte, a căror urmare să fie un bine etern.

Simțirea nu putea să se eschiveze acestei năzuinți spre altitudini pure. Dorea și ea o satisfacție de nimic stânjenită a exigențelor sale estetice. Frumosul așa cum i-l oferea nemijlocit mediul fizic, n'o mai mulțumea. Il voia mai subtil, mai concentrat, îl voia esență în care să nu fie decât în infimă măsură materie străină. Ori în natură, în așa fel, nu se prea găsește.

Un exemplu: Să ne închipuim, rătăcind în amurg pe o cărăruie, ce brăzdează o luncă cu nezărite margini.

Privirea, odihnindă pe întinderea verde, se mai furișează, din când în când, spre frânturile de nori aprinși la față. Deodată, razele roșii, prelunginde încă pe cer și pe pământ, se răsfață pe încrețitele unde ale unui lac. A apărut brusc înaintea ochilor și întinderea lui cu vrăjitul joc de lumină purpurie te amețește, te încleștează și-ți cântă parcă din adâncuri. Te duci spre el aiurit de frumusețea-i misterioasă, îmbătat de zumzetul nelămurit al unei orchestrații feerice, atras de neînțelese efluvii, predispus a te prăvăli în undele-i înșelătoare. Apropiat însă de mal un pleoscăit de apă îți spulberă oarecum extazul. Și apoi... urmează altele și... altele. Deschizi ochi mari. Te uiți în jur nedumerit. Niște broaște ce se odihneau agale pe țarm se speriară și făcură salt în apă. Feericul lac cu „vrăjitul joc de lumină“ a dispărut. Nu mai ai înainte decât o apă noroioasă, plăcut adăpost pentru broaște, dar nicidecum plăcută vederii.

Unde este frumosul? Ce te-a fermecat atât de neasemuit? Rezultă deci că frumosul în natură este adesea numai iluzoriu. Aspecte frumoase foarte dela distanță, văzute de aproape nu-ți mai oferă nimic plăcut. Și aceasta, fie că depărtarea a prilejuit un joc de lumină ireal, fie că apropiindu-te ai descoperit note disgrațioase. S'ar putea spune că aproape toate priveliștile din jurul nostru cari de atâtea ori ne-au fermecat sufletul, ascund în sine miasmele otrăvitoare de frumusețe.

Aceste neajunsuri omul a încercat să le înlăture, străduindu-se, mai întâi inconștient, apoi tot mai conștient a crea lucruri, în cari frumusețea să troneze nestânjenită. Și astfel a luat naștere arta. Desigur că omul în realizările lui artistice a pornit tot dela natură, înfățișând aspecte de ale ei sau stări ale sufletului propriu, dar numai cari i-au convenit și eliminând tot ceea ce ar fi putut stânjeni efectul estetic.

În felul acesta frumusețea din artă se confunda cu cea din natură, nefiind între ele nici o deosebire de substanță ci numai de calitate, de grad, cea din artă fiind superioară celei din natură prin faptul că se pre-

zintă curată. Este criteriul după care s'a conceput frumosul în primele realizări artistice precum și în epocile cele mai înfloritoare ale artei. Prin creațiile artistice se tindea la o subtilizare a frumosului, la o rafinare a lui și prin aceasta procurarea unei cât mai desăvârșite încântări sufletești. Astfel, omenirea înainta și în domeniul simțirii pe drumul perfecționării.

*

Din străduințele omenirii de a realiza cât mai perfecte opere de artă s'a născut o altă înțelegere a frumosului. Interesul reținut mai întâi numai de obiectul înfățișat, s'a deplasat treptat îndreptându-se asupra realizării însăși. „Arta nu are menirea să înfățișeze frumosul, ci cel mult să înfățișeze frumos“ (Max Dessoir)¹⁾. Deci interesează felul cum înfățișează. Căci pentru transpunerea în artă a unui lucru sau a unei fapte se recere o anumită aptitudine și dexteritate precum și respectarea anumitor norme. E ceea ce se cuprinde sub numirea de tehnică, pe care Ch. Lalo o socotește baza frumosului artistic, care nu poate rezulta din copierea servilă a naturii, el fiind „reproducerea sau creația după o anumită tehnică prestabilită a ceea ce în natură poate fi după caz, frumos sau urât prin sine însuși“. Astfel esențialul activității artistice „nu e obiectul său ci activitatea însăși, tehnica“, iar „singura plăcere autentic estetică e satisfacerea foarte specială a conștiinței noastre tehnice“²⁾. În urmare un tablou nu e frumos fiindcă reprezintă o ființă robustă cu trăsături regulate și armonice, cu linii impecabile, ci fiindcă imaginea născută în sufletul artistului a fost turnată în forme concrete cu o măiestrie desăvârșită, așa cum i-a fost intenția și în consecință, plăcerea cu adevărat estetică nu o trezește în noi figura frumoasă așa cum obișnuit se consideră la ființele naturale ci descoperirea modului de realizare, prinderea mecanismului după care autorul, a exteriorizat starea-i lăuntrică. Simțământul frumosului s'ar produce în noi în urma pătrunderii în tainele creației.

¹⁾ Tudor Vianu, *Istoria esteticeii*, p. 219.

²⁾ Ch. Lalo, *Introduction a l'esthetique*, p. 147—150.

Privit frumosul sub acest unghiu s'a ajuns până la negarea existenței lui în natură. Ceea ce se consideră prin uzul comun frumsețe, n'ar fi decât sănătate, vigoare sau putere. Sau ceea ce ne pare a fi în natură frumos nu reprezintă o valoare estetică, căci sentimentul frumseții naturale „e judecata implicită, confuză, inconștientă dacă vrei sau instinctivă și involuntară a caracterului mai mult sau mai puțin normal, sănătos și tipic, sau mai mult ori mai puțin puternic și în mare măsură desvoltat al unei ființe sau al unui obiect în specia sa“¹⁾. Deci „tipul cât mai evident normal, sănătos sau puternic în fiecare specie“ ar reprezenta frumosul în natură. Și „în sens invers uritul natural ar fi o deviere dela tipul speciei, o oprire în desvoltare sau în deosebi o degenerare mai mult sau mai puțin patologică a individului fizic sau moral“²⁾.

Ar fi deci o confundare de noțiuni, considerându-se frumoase lucruri și ființe cari nu sunt decât normale, sănătoase sau puternice și o amăgire în privința impresiilor produse în noi. Socotim a fi pătrunși de simțământul frumosului, pe când de fapt nu este decât un sentiment provocat de motive străine frumseții ca: sănătate, putere, agerime.

Natural, acesta este numai un fel de a privi și rezolva problema frumosului, care nu urmează că este și cel just. Nu avem de gând să dăm nici o soluție în această direcție, dar numai teoretic ar putea părea veridică cea dată de Lalo. Sunt în natură numeroase aspecte cărora cu greu li-s'ar putea nega frumsețea, oricât de savante ar fi demonstrațiile. Un apus de soare, împletitură de roze jucăușe pe margine de zare, cu o coloratură de cea mai nepătrunsă subtilitate, rămâne pentru oricine motiv de înaltă încântare estetică, cum cu greu va putea să ne procure aceeași priveliște transpusă în artă.

*

¹⁾ Ch. Lalo, op. cit., p. 147.

²⁾ id. p. 92, 96.

Rămâne în picioare faptul că deși arta s'a născut din tendința omului de a subtiliza frumosul natural, cu timpul impresia estetică s'a socotit efectul nu al frumuseții obiectului realizat artistic ci al măiestriei creației. Fapt care se întemeiază pe mult adevăr, desprins din numeroase capodopere artistice, la cari obiectele în sine sunt inestetice. Acestea dovedesc că și așa zisele lucruri urite în natură pot deveni opere de artă, satisfăcând gustul nostru estetic. D. ex. o bătrână gârbovită, cu fața spălăcită și brăzdată de încrețituri adânci, cu hainele curgând de pe ea, care ar repugna văzută pe stradă și care numai frumoasă nu poate fi numită, zugrăvită pe pânză de mâna măiastră a unui pictor, ar deveni o operă de artă în cel mai nobil înțeles al cuvântului. În schimb o altă ființă care te vrăjește prin armonia impecabilă a liniilor, realizată artistic de o mână nepricepută, ne va prilejui o operă de artă urită. „Cea mai frumoasă figură nu va deveni un portret frumos, decât dacă arta se reflectă în ea. Nu ea ci arta e frumoasă, cel puțin în înțelesul estetic al termenului“¹⁾.

Problema mai are însă o latură și este aceea care ne interesează îndeosebi. Își va putea îngădui arta în privința aceasta o libertate absolută? Va fi admisibil — prin prisma esteticeii judecând — să-i servească de inspirație orice fel de obiect și să-l înfățișeze sub orice aspect? Nu vor fi oare și anumite lucruri, cari oricât de genial ar fi realizate artistic să nu poată procura plăcere estetică? Căci va putea fi numită de atare, o plăcere pe care ne-o procură o poezie, o nuvelă, un roman, un tablou sau o statuie, cari deșteaptă în noi desgustul, cari nu se adresează prin nimic sufletului ci numai trupului cu satanica tendință de a-l înlănțui tot mai mult de pământ și animalitate?

Răspunsul la aceste întrebări ni-l va putea da numai înțelegerea justă a structurii artei cu adevărat frumoase. Indiferent de natura frumuseții artistice, ea

¹⁾ Ch. Lalo, op. cit. p. 154.

nu poate fi obiectivare a patimilor și a gusturilor morbide din noi. „Nimic nu este mai puțin estetic decât frivolul (I. M. Gugan)¹⁾. Oricât de genială ar fi creația, plăcerea estetică ce s'ar naște din „satisfacerea conștiinței noastre tehnice“ va fi înăbușită de sentimentele de repulsie provocate în noi de obiectele înfățișate. De acestea nu se va putea face abstracție totală cu toată captivarea de către frumsețea tehnicii și astfel va pătrunde în suflet deodată cu plăcerea estetică produsă de înțelegerea tehnicii și neplăcerea inestetică provocată de obiect. Seninătatea sufletească, urmare firească a impresiei estetice pure, nu va putea fi posibilă. „Muzica asurzitoare încetează de a mai fi o satisfacție artistică. Dacă formele goale feminine stârnesc senzații de voluptate, atunci deasemenea impresia estetică se distruge“ (I. Volkelt)²⁾. Orice interpretare s'ar da frumosului el nu poate fi decât o valoare spirituală, menită să ne smulgă din realitate, ridicându-ne pe un plan superior, unde să trăim o viață nouă cu desăvârșire desmaterializată. „Creațiile artei clădesc deasupra cotidianului o lume în care necesitățile și constrângerile vieții practice nu răsbat“. Prin activitatea estetică „omul se completează, se îmbogățește, se adâncește“³⁾. „Și exact în justul raport al frumuseței cauzei și al purității senzației stă posibilitatea desăvârșirii prin artă. O fată poate căuta dragostea ei pierdută, însă nu un sgârcit banii lui pierduți. Putem stabili cu absolută siguranță propoziția: frumusețea artei este măsura purității morale și a măreției emoției din care ea izvoarăște“ (John Ruskin)⁴⁾. H. V. Stein în *Vorlesungen über Aesthetic* socotește între factorii sufletești ai frumosului și ai artei, în primul rând *înălțarea*, ridicarea peste tine însuși, opera de artă devenind un motiv de înălțare deasupra-ți.

¹⁾ Tudor Vianu, op. cit. p. 138.

²⁾ Tudor Vianu, op. cit. p. 192.

³⁾ Richard Müller-Freienfels: Poetik.

⁴⁾ Tudor Vianu: Istoria estetice, pag. 141.

În sprijinul acestei teze găsim argumente și în istoria artelor. Epocile cele mai înfloritoare ale artei se caracterizează prin strădania de a da expresie și în artă frumosului din natură, de a-l prezenta pe acesta și mai forumos. Iar vremurile în cari arta alunecă pe povârnișurile hâde ale realității, excelează prin o scădere simțitoare a valorii ei. Este un adevăr recunoscut de însuși Ch. Lalo. Dânsul constată că fiecare dintre marile perioade ale umanității (antichitatea greacă și romană, evul mediu, timpurile moderne) își are: vârsta primitivă, perioada clasică și decadența, afirmând că frumosul din artă coincide cu cel din natură la artiștii clasici, deci la aceia cari reprezintă cea mai înaltă strălucire a activității artistice. „Practica lor generală este de fapt să reprezinte în operele lor, cu excepția unor rare abateri, ceea ce este deja frumos, adică sănătos sau plăcut în natură.

„Această lege se găsește la toate școlile clasice ale tuturor artelor. Muzica clasică caută predominarea consonanțelor.... Vinci, Raphael sau Michel Angelo nu pictează decât tipuri superioare de ale umanității, până când primitivii sau romanticii, Giotto sau Delacroix „aleg“ mult mai puțin, iar personagiile lor sunt portrete individuale, adesea urite prin ele înșile; pozițiile unde le plasează sunt sălbatice și ingrate sau indifferente. Eroii tragediei din secolul XVII. și XVIII. sunt totdeauna din clasa înaltă, iar pasiunile lor în general nobile. Teatrul secolului al XV. și al sec. XIX. pare a prefera dimpotrivă personagiile comune și sentimentele vulgare, pe scurt ceea ce nu are frumsețe prin sine în natură“.

„Epocile de coincidență sunt deci fazele „normative“, ele posedă istoricește o putere educatoare, o autoritate morală, cari rămân și influențează în ciuda multor obstacole, asupra mai multor generații. În fazele sale romantice arta se atașează naturii oricare ar fi ea, indiferent dacă e sănătoasă sau bolnavă“. Și „producțiile acestor perioade au în ele ceva bolnăvicios, capri-

cios și subiectiv, ele posedă în orice caz mai puțină autoritate și caracter normativ în viața socială¹⁾.

Toate aceste considerații însă nu vor să conteste și multe din lucrurile socotite urâte în natură, dreptul de a fi reprezentate artistic. Pot deveni și ele opere de pură încântare estetică, numai să știe artistul a le ridica pe un plan superior, a prinde în ele ceea ce este adânc și permanent. Vor trebui lăsate însă la o parte lucrurile, cari fiind mai mult decât urâte, sunt pur și simplu incompatibile realizărilor artistice. Ne gândim la acelea cari întră în categoria frivolului, a desgustătorului, a obscenului.

Arta modernă pare a păcătui în mare măsură în această privință. O sumedenie de opere artistice, în special literare sub egida principiului artei pure, abordează numai un atare material. În loc să reprezinte o ridicare peste banalul cotidian, prin descoperirea unei realități superioare, ne afundă și mai mult în vulgaritatea vieții de toate zilele. Găsim urmărite vieți în cari chemările superioare ale spiritului sunt înăbușite de isbucnirile deșănțate ale animalității expuse cu lux de amănunte. Și toate acestea se justifică pe temeiul explicării frumosului prin tehnică, pe temeiul considerării lui ca rezultată numai a realizării nu și a plăcerii senzoriale. Astfel ar fi operă de artă frumoasă, ca să aducem un singur exemplu, volumul de poezii al Dlui Tudor Arghezi *Flori de mucigaiu*, cu toate urîțeniile desgustătoare risipite în diferite poezii.

Dar a accepta o astfel de clasificare, înseamnă a nesocoti adevăratul rol al artei, a trivializa plăcerea estetică. Căci tehnica oricât de genială ar fi, în atari cazuri nu va putea susține sufletul iubitorului de frumos, pe planul olimpiian al contemplației estetice pure. Și în fața frumosului numai două atitudini socotim posibile: sau indiferență, referindu-ne la aceia cari nu au desvoltat simțul perceperii estetice, sau „ridicare peste tine însuți“ într'o lume de o puritate desăvârșită, unde

¹⁾ Ch. Lalo: op. cit. p. 121—123.

nimic din tot ceea ce este legat de om ca animal nu există. Dar ca frumosul să fie desgustător sau scabros, e ceva care trece puțința înțelegerii.

În urmare, singură tehnica nu e suficientă spre a decreta o operă de artă de reprezentantă a frumosului, capabilă să corespundă în întregime exigențelor noastre estetice. Se cere ca efectele realității pe care o înfățișează și efectele tehnice prin care s'a realizat să acționeze în mod armonic asupra sufletului nostru, provocând în el sentimentul frumosului desăvârșit. Luarea în considerare numai a tehnicii este un procedeu unilateral, este o atitudine, în fața artei, fundamental greșită, târându-o pe drumuri cu alunecușuri primejdioase, cari îi pot fi fatale. Frumosul așa cum în general se socotește a fi înfățișat de natură, artiștii — urmând pilda marilor maeștri — nu trebuie să-l disprețuiască, ci talentul lor să-l folosească în realizarea lui cât mai pregnantă prin artă, descoperindu-l și acolo unde ochiul muritorului de rând nu-l observă. În felul acesta operele create vor fi cu adevărat reprezentante ale artei frumoase, nimic nefiind întrânsele de natură a umbri prin ceva bucuria plăcerii estetice și vor contribui cu adevărat la înaintarea omenirii spre desăvârșire.

Dionis Popa

Cioplind

Să zăvorăsc chemările fierbinți
Pe gândurile mele 'n minutar
Și să cioplesc adânc în mădular
Porunci noi pentru nouă suferinți,

M'am hotărât, cu dalta grea de aur
Cioplind povestea veche cu balaur,
Să caut vorba bună ce punea
Doar gândul bun lângă povața rea.

Dar strunguind prea tare 'n rădăcină
Am rupt cu dalta cornul frământat.

.....
Eu n'am știut că fiecă păcat
Se zemislește 'n suflet din lumină.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Jucându-mă

Pornesc pripit un gând. Ca să-l opresc
Mă joc cu el; iar dacă îl lovesc
Și plânge, și în văi adânci coboară
Eu îl sărut pe frunte să nu-l doară.

Când arșița se plânge pe hotare
Cu trup trudit de veșnic călătoare,
Eu răstignesc un gând lângă Hristosul
Ce s'a suit pe troiță să moară.

Il duc apoi și-i dau pâine cu vin.
Ca să primiască 'n casa mea lumină,
Ca pe Zachei, îl sui într'un smochin.
Dar fuge din Biserică în tină.

Gregoriu Iulian

Conceptul fundamental al educației

de **R. Lambruschini**

I. Să ne înălțăm gândul: să căutăm în sublimitatea nemărginirii acel concept, care va fi în stare să scruteze adâncimile inimei omenești. Lumina care împrăștie întunerecul pământului trebuie să ne vie din cer.

Este, oare, vreo lege, care să governeze sufletul omului? O lege, care să-l constituie de sine însuși stăpân *absolut* și, care fără cooperarea cuiva, să-i fie suficientă pentru împlinirea scopului propus ființei sale de Dumnezeu; ori, o lege care să permită, ori chiar să pretindă și să definească acțiunea și influența unui om asupra altuia ca tovarăși de obligațiuni și bunuri, cari să nu se poată observa și atinge de fiecare în parte? ¹⁾ Sigur, trebuie să fie o lege. Să vedem.

„Fiecare ființă își are legile sale: le are Dumnezeirea pe ale sale, le au inteligențele superioare pe ale lor; lumea materială, animalele și omul, își are și ea legile sale“. Aceste mari cuvinte ale lui Montesquieu²⁾, tot atât cât se verifică în omul fizic, se verifică și în omul inteligent și moral, și nu sunt mai puțin adevărate numai în *relațiunile necesare* ce le au ființele între ele, ci chiar și în natura lor intrinsecă. În înțelesul acesta larg al cuvântului, în care Legea se poate numi, în sensul cel mai înalt, cum o numia și Plutarc, Regina muritorilor și a nemuritorilor, ea, are valoare de a fi condiția nativă a fiecărei ființe, ori, cum bine zice Dante în *Convito*, are valoare de exigența proprie a fiecărui lucru; exigență, din cauza căreia orice ființă trebuie să fie și să acționeze într-un anumit fel cu totul propriu, și în felul acela să-și atingă propriile scopuri.

Prin urmare, prin legea lor strălucesc sorii și atrag aștrii mai mici și tot prin legea lor călătoresc tăcuți aștrii cei mă-

¹⁾ Din volumul *Despre educație* a lui Raffaello Lambruschini care este în curs de traducere.

²⁾ *De l'esprit des lois*, cart. I. cap. I.

runți în spațiile imense, cu o varietate și un concert de mișcări care pare un dans; prin legea lor, se atrag și se dispun în mii de feluri atonii imperceptibili ai materiei și, mereu agitați de forțe interne, se împreună în corpuri la aparență inerte. — Prin legea lor, plantele se împodobesc cu o măreție mai pompoasă decât a regilor, împrăștie parfumuri și îmbracă pământul cu verdeață, ori, apoi, se desvoltă gigantic în aer cu ramurile lor majestoase, și împlinesc în castul sin al florii un mister de fecunditate care pare afect. — Prin legea lor, toate animalele au cutari ori cutari organe, cutari ori cutari forme, aptitudini și atitudini, uzuri și uzuri: unul aleargă, altul zboară; unul se târâie, altul se agață; unul se svârcolește în ape, altul paște iarbă; unul vânează insecte, altul prădează paserile și quadrupedele mai mici; unul își face cuib și clocește, altul depune ouăle pe țărnul mării și altul naște pui: toate împlinesc misiunea pe care le-a dat-o Dumnezeu în seamă; toate servesc unor dispoziții tainice, toate se supun Voinței creatoare.

Și omul trupesc își are forma determinată, și el își are modul său de a fi, de a crește și de a prospera, care mod de a fi e legea sa, de unde îi vine forța, agilitate, abilitate, sănătate, plăcere și frumuseță mai mult decât pământescă. Aduge sau ia ceva din aceste părți, schimbă în ceva proporțiile lor, înviorază-le mai mult, ori înăbușe vigoarea aceasta a vieții, suspendează ori întărește acțiunea unui organ: iată armonia împrăștiată, iată mișcarea turburată, iată diformitatea, stângăcia, boala, slăbiciunea și durerea. Nu mai puțin, omul inteligent și moral, adevărat omul spirit, ori este ceea ce trebuie să fie și atunci îl ai perspicace, prudent, înțelept, iubitor, curat, generos, sincer, modest și piu: deci amabil și iubit, de mii de ori mai fericit decât prin puterile și grațiile trupului; ori, îi diform legii sale: are prea mult, ori are prea puțin din una sau din cealaltă calitate a minții ori a inimii, și omul spiritual, omul adevărat, omul rege al creaturilor, imagine a Dumnezeirii dispăre. Atunci, vezi un stupid, un furios, un crud și insinuant, un nefericit adorator de sine însuși, un plictisitor și, cu un cuvânt, un animal grețos, pentru care ar trebui să afli un alt nume; pe care ești silit, acum să-l tolerezi, acum să-l îndepărtezi și-l poți compătimi și iubi cu iubirea, care dorește binele și-l face, dar nu-l poți prețui nici

iubi cu acea iubire, care se complace în iubit, indentificându-se cu el¹⁾.

Nu, nu se poate dubita: spiritul omului are legea sa, conform căreia, așezat în ordinea proprie și frumos cu propria perfecțiune, care este o rază a frumuseții divine, el e în același timp demn de complăcerea lui Dumnezeu și a oamenilor, se odihnește în pace și se bucură în îndestulirea întregii sale ființi satisfăcute.

II. Ori, legea aceasta, în mod singular acomodată spiritului, a cărui farmă este, are propriu faptul, că lasă spiritul liber ca s'o urmeze. Omul nu poate fi perfect și fericit fără, a i se conforma aceleia, dar, căzând în dizordine și nenorocire, poate să nu voiască a o accepta. El nu este târît fatal, de forțe interne care să lucreze în el binele lui în mod necesar; dar este chemat de Dumnezeu și ajutat ca să și-l procure el însuși. Dumnezeu și l-a agregat oarecum în conducerea lumii morale, încredințându-i conducerea propriului său spirit.

Demnitate care pune pe om alături de ingeri; deputație glorioasă, care constituie obligația morală, ce face din perfecțiunea noastră o virtute și din binele nostru un premiu. Dacă omul trebuie să se supună, prin proprie deliberare, la *jugul plăcut* al legii sale, trebuie, sigur, să o cunoască. Dar cine-i va face-o cunoscută?

III. Primul care să i-o încunoștințeze este vocea, care începe a-i vorbi îndată ce începe spiritul a înțelege; o voce internă care o purtăm totdeauna cu noi; o voce care nu tace nici când, ci ne invită, îndemnându-ne necontenit: *legea scrisă în inimile noastre* (Rom. II. 15), *nu cu cerneală ci cu spiritul Dumnezeului celui viu; nu în tablă de piatră, ci în tabla de carne a inimii* (II. Cor. III. 3): vocea **Conștiinței**.

Dumnezeu putea face vocea aceasta atât de sonoră, de distinctă și atât de suavă, încât să spună omului tot; așa ca să nu poată fi *neînțeleasă și rău înțeleasă*, nici să poată deveni cândva *neprimită*. Atunci, ea ne-ar fi fost suficientă. Dar omul este o creatură complexă: spiritul său împreună cu un trup, e mișcat de emoțiile aceluia și primește dela el piedeci

¹⁾ Guida dell' Educatore vol. VI. p. 271 - 272 — Antologia Juglio, 1832 pag. 90—96.

și ajutoare în cunoaștere, în *voire* și operare. Și Dumnezeu puse afară de om o a doua lege, care să-i vorbească simțurilor și, anunțându-i, mai puțin distinct dar mai solemn, acele lucruri, pe cari i le anunță conștiința, să-i conformeze manifestările și instruirea: aceasta e vocea **Naturii**. Cerurile spun mărirea lui Dumnezeu (Ps. XVIII. 3) și îi vestesc dreptatea (Ps. XLVI. 6). Lucrurile nevăzute ale lui Dumnezeu sunt dela început cunoscute prin operele sale (Rom. I. 20).

Aceste opere admirabile, cari sărbătoresc în limbajul lor o Înțelepciune, o Putere, o Bunătate nemărginită, cari, își vestesc reciproc și-i zic omului: noi suntem făpturile aceleiaș mâni; cari, ca și armata minunat ordonată, ascultă fără să reziste și fără să întârzie vreodată de porunca dată la început, de către Conducătorul Etern; aceste opere minunate și docile sunt pentru om atât învățătură cât și exemplu, mustrare cât și îndemnare. Și omul, contemplându-le, nu poate să nu adore și să nu-și zică în sinea lui: acolo îmi vorbește și-mi poruncește Dumnezeu, cum îmi vorbește și-mi poruncește în acest intern sanctuar al sufletului meu.

Îi vorbesc deci și-i poruncesc omului două voci: cea interioară a conștiinței și cea externă a naturii. — Dar cuvântul lor este oare așa încât omul, auzindu-l, trebuie să înțeleagă specificat legea sa proprie în așa fel, ca să nu poată greși? O cunoaște ca și voință expresă a Creatorului său? și vede atât de clar dauna călcării ei, încât să nu îndrăznească s-o pue la îndoială, s-o refuze? Oare chiar și în statul primitiv, al inocenței, afectele nu i-ar fi turburat liniștea sufletului, așa încât să audă totdeauna și să urmeze impulsurile plăcute ale sentimentului moral? Imaginația ar fi suportat totdeauna cu răbdare încetineala observației și a asemănării; n'ar fi ignorat, ea, oare niciodată lucirea senină a conceptelor? n'ar fi precipitat nici odată judecățile? Să mai adaugem încă. Dar omul (chiar omul nevinovat) care ar fi ajuns la cunoașterea legii numai prin propriul sentiment intern și prin interpretarea făcută de el însuși în limbajul naturii, ar fi considerat totdeauna obligatoare și imutabilă o regulă, care n'avea în ochii săi altă autoritate decât aceea a judecății proprii, nici altă obligație decât aceea a propriei voinți? S'ar fi constrâns el să nu-și schimbe nici odată credința și părerea? Ar fi reușit să nu le schimbe, atacat și sedus de pofte contrare acelei reguli, chiar și

dacă poftele nu erau desordonate cum sunt acum? Nu, nu-i de crezut. Nici Dumnezeu n'a judecat, că ar putea fi așa ceva, căci și omului nevinovat, pentru care cuvântul conștiinței și cuvântul lucrărilor lui Dumnezeu erau mai expresive și mai puțin contrazise, i-a dat un al treilea cuvânt, mai distinct, mai eficace: însuși Cuvântul său în formă de poruncă explicită.

Opreliștea făcută protopărinților noștri, pentru întreg neamul omenesc, ca să nu guste din fructul pomului științei binelui și al răului, opreliște, sancționată cu amenințarea pedepsei, a fost un precept plin de mister. A fost, în același timp și o punere la încercare a fidelității primilor oameni și declararea insuficienței spiritului omenesc în conducerea sa numai cu lumina rațiunii și cea a conștiinței. A fost, ca să suplinească infirmitatea inteligenței omenești și ca să supună orgoliul; a fost o întărire a slăbiciunii voinții, o oprire a nestatorniciei sale și o mlădiere a asprimei sale; supunând și una și alta supremei Înțelepciuni, supremei Dreptăți și supremei Sfințenii a Dumnezeului legislator. A fost declararea necesității *Revelației*: a revelației ca învățământ și a revelației ca poruncă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Necesitatea aceasta devine mai mare după păcat, adecă după ce vocea conștiinței a slăbit și lumina înțelepciunii s'a întunecat, iar pasiunile mișcate și imaginația turburată consimțiau greu cu omul ca să-și cunoască clar legea sa proprie s'o țină din obligație și să voiască s'o observe. Legea aceea, care era și mai greu (deadreptul imposibil) de cunoscut și de împlinit, căci după păcat ea trebuia nu numai să conserve, dar să și restituie ordinea internă a omului și să însănătoșeze cu remedii dureroase ranele inimei sale corupte.

Prin urmare Dumnezeu adaugă la revelația făcută primilor oameni nevinovați și alte revelații noi primilor oameni păcătoși. Și după ei, el vorbi celor ce au urmat: a vorbit des, le-a vorbit din ce în ce mai clar, până ce la plinirea vremii le-a trimis prin însași gura Fiului plinirea descoperirilor.

Revelația prin urmare este pentru noi a treia și cea mai puternică manifestare a legii morale; ea nu zădărnicește pe celelalte două, ci le explică, le împlinește, le determină înțelesul și, mai ales, ne impune mai expres aceea lege ca și *voință divină* și stabilește *datoria*. Ca urmare, legea morală ia un nou concept, acela de lege *religioasă* și de lege *exteroară pozitivă*.

IV. Conceptul acesta este necesar pentru om chiar și dacă ar putea trăi solitar și n'ar fi din natura sa sociabil¹⁾. Dar condiția aceasta nativă a ei inducea mai mult ca ori când necesitatea, ca legea interioară a sufletului omenesc să fie uniform înțeleasă și deaceea poruncită de din afară și cu autoritate; condiția aceasta sugera în acelaș timp și modalități speciale de cunoaștere și de tradiție; condițiune, la care revelația putea să se acomodeze și Dumnezeu voi să se acomodeze. De aici o nouă ordine de considerație pe care o putem exprima. — Binevoiască și mă urmeze puțin cititorul în aceste considerații, cari par prea subtile, dar din cari va eși limpede și deplin conceptul pe care-l căutăm și care va fi educatorului conducător ca și steaua în călătoria nesigură.

Omul corespunde în toate părțile ființei sale în așa fel la viața socială, încât, separat de ea deja din copilărie, aproape nu s'ar mai putea distinge de animale. După cum copilul trăește legat de mamela mamei, se încălzește și doarme, la sinul ei, așa și adultul, se hrănește, se îmbracă, locuește se bucură de comoditățile și plăcerile vieții, nu numai prin opera sa, ci prin opera comună a aceloră cari fabrică sau pregătesc, transportă și lucrează în orice fel. La fel și puterile spirituale ale copilului: ce-ar fi de ele dacă n'ar fi excitate, așa cum scânteia ațâță flacăra, de o misterioasă comunicare a spiritului său cu spiritul tatălui și al mamei, care-i revelează misterul cuvântului, îi deschid o eșire în lumea externă și-l conduc să se simtă și să se discearnă pe sine însuși? Ce-ar fi de știința omului *singur* și chiar a omului închis pentru totdeauna în familie, căruia i-ar fi cu totul necunoscut ceea ce observă, inventează și experimentează toți aceia cari trăesc în timpul său pe pământ; căruia nu i-ar ajunge nimic din ceea ce generațiile trecute au transformat din epocă în epocă, au întins din loc în loc și au pătruns peste tot, așa cum aerul ne cuprinde și cum lumina radiază? Dacă la un moment dat am fi lipsiți de toată partea aceea a cunoștințelor, care propriu zis nu-i o descoperire a inteligenței noastre, ni s'ar întâmpla ceea ce se întâmplă unuia care-și pierde lumina ochiului. Ni s'ar părea că nu mai știm nimica.

¹⁾ Viața socială este o poruncă a naturii care ne trage să trăim împreună cu alții dându-ne inteligența și voința, prin care cunoaștem destinarea noastră finală și cooperăm spontan pentru a o câștiga. G

Iar dacă asta îi adevărat în ce privește regularea și ajutorul, ce-l dau puterile spirituale omului pentru bunăstarea corpului său, cu cât mai mult e adevărat acelaș lucru cu privire la viața spiritului; la binele său incoruptibil și interminabil, care consistă în observarea legii morale? Conștiința, care-i proxima și cea mai neobosită exprimare a acestei legi adoptată la fiecare caz special; conștiința, care-i sfetnicul nostru ultim, norma normelor, ar mai fi ea trează în noi, ar fi tare, delicată și inflexibilă, dacă n'ar fi ca și celelalte puteri ale sufletului nostru, neconținut trezită, instruită, întărită de învățatură casnică, de domesticele exemple, de certările și laudele părinților bine formați? Invățăturile cari ne vin din toate operele lui Dumnezeu, fire-ar ele înțelese, ori chiar numai observate de noi, dacă ochiul n'ar fi invitat și ajutat să privească, urechea să asculte și mintea noastră să înțeleagă de unul care privește, ascultă și înțelege mai dinainte și mai bine decât noi? Și, *revelația* e făcută ea oare fiecărui om?, ori făcută oamenilor aleși de Dumnezeu? și făcută la timpul oportun?, nu e oare păstrată de neamul omenesc ca și sămânța cerească a adevăratului pom al vieții și încredințată de doctori discipolilor, de părinți fiilor, ca să incolțească și să rodească în toate generațiile și în toate părțile pământului? și neconținut transmisă dela minte la minte, dela inimă la inimă ca să lege, ca și-un aluat de înțelepciune și iubire, pe oameni între ei și pe toți cu Dumnezeu? Omul moral prin urmare ca și omul intelectual și omul trupesc este și trăește numai în societate. Legea morală aproape nu i-ar fi cunoscută, ori ar fi o enigmă obscură pentru el, dacă cele trei voci cari îi învață, i-o explică și impun, n'ar lua dela viața socială sunetul distinct, înțelesul clar și persuasiunea eficace de cari au lipsă pentru ca să fie înțelese și ascultate. Deaceea, chiar și dacă legea morală n'ar cuprinde alte obligații afară de cele pe cari le are față de Dumnezeu și față de sine, societatea, adecă agregarea întreagă a neamului omenesc, ar fi utilă, necesară chiar fiecărui om, ca apărătoare, învățătoare și subsidiu la observarea legii sale proprii chiar și în cece-i aparține numai la perfecțiunea sa morală și la adevăratul bine propriu.

V. Dar însași perfecțiunea aceasta aparține și ea altora: legea morală a fiecărui om privește pe toți oamenii, pentrucă ea cuprinde obligația dela om la om, și pentrucă numai într'o

inimă moralmente bună se naște și se statornicește, împreună cu iubirea față de Dumnezeu și iubirea față de oameni, toți fiii ai aceluiaș părinte; iubirea aceea deaproapelui, care pentru a nu contrazice nici odată regulile justiției și pentru a săvârși inimile carității, trebuie să-și supună, dacă nu să stârpească, iubirea orgolioasă, avidă și inexorabilă față de sine însuși.

Este prin urmare interes suprem pentru congregarea oamenilor în societate, și de aceea e dreptul său strict, ca fiecare om să împlinească acea parte din legea morală care cuprinde datorințele între om și om. Și pentru siguranța împlinirii acestor datorințe trebuie să-i constrângă foarte tare, ca legea morală să fie observată de fiecare și în fiecare parte a ei, ca spiritul fiecărui om să fie ordonat și perfect și așa să aibă acel tezaur de afecte binefăcătoare, acel sentiment al dreptății și chiar aceeaș îngrijire de a prevedea binele propriu, dispoziție, fără de care un om, ori vatămă, ori nu ajută așa cum ar trebui tovarășilor săi de vieață. Interes deci direct, deapreptul strict, în ce privește opera socială a omului bun; interes indirect, dar nu mai puțin mare, în ce privește bună-tatea interioară a omului care lucrează, bună-tate de care sunt generate operele bune ca rodul de planta sănătoasă.

VI. Se naște prin urmare o nouă autoritate : o autoritate voită de Dumnezeu, legitimă și respectată numai în măsura, în care ea se conformează voinții lui Dumnezeu, dar exercitată de oameni și operantă în mod omenesc; adecă autoritatea socială, căreia îi aparține să deducă din principiile imutabile ale legii morale, obligațiile mutabile ale fiecăruia, conform condițiilor și relațiilor mutabile ale vieții în societate; îi aparține, să le determine și să le notifice atât de explicit și detaliat încât nici unul să nu se poată scuza prin ignoranță, ori să le interpreteze după propriul plac; îi aparține, amenințând și dând pedepse să asigure cu orice preț observația acestor obligații, după ce a pus pe planul al doilea orice interes privat, după ce a reprimat orice pasiune contrară. Aceasta o vrea necesitatea irepugnabilă a convețuirii comune. De aceea, legea morală întrucât impune îndatoririle particulare ale acelei întovărășiri, și întrucât e stabilită și impusă de autoritatea care conduce, ia un concept nou, natură și sancțiuni proprii, conveniente ale vieții sociale, pentru care este făcută. — Nu numai că este circumscrisă în

obiect, dar în obiectul său ea vizează mai mult opera decât intențiunea, din care ea se îndestulește cu atâta, cu cât e în stare să facă din operă un act omenesc: și opera vrea binele comun mai mult decât binele unuia singur; și o vrea asta chiar și atunci când judecata sau voința privată pretinde să nu o aprobe ori chiar s-o nege. E lege în flexibilă de *literă*; e lege, care, pentru a asigura buna întrebuințare a libertății omenești între om și om, îngrădește, în mod necesar, libertatea; pentru că libertatea debitoare numai față de Dumnezeu, până când rămâne în suflet, devine debitoare și față de oameni, îndată ce ese înafară, atingând libertatea altuia și întâlnind obstacole și înfrânări, așa cum primește sufletul limite și piedici dela trupul care-l ține în închisoare.

VII. Perfecțiunea internă a omului individual e cu siguranță dorită și procurată de legea omenească dar, în vederea perfecțiunii universale, și cu acele modalități cari sunt în puterea sa, cari modalități, chiar folosite din plin și cu toată vigoarea, în lipsa legii, n'ar ajunge pentru acest scop. Fără îndoială, chiar și numai derivarea lor dela principiile morale, datoriile sociale și consensul universal al oamenilor în admiterea lor, precum și exemplul acelora cari și conformează propria viață, efectele salutare cari es din această conformare și continua instruire a înțelepților sunt o continuă predicare publică a legii morale. Dar aceasta e o predicare mai puțin solemnă și prea puțin eficace decât ar trebui să fie, pentru ca să capaciteze rațiunea orgolioasă și să supună voința aspră a omului. Dumnezeu a trebuit, prin urmare, să pună, în viața socială alte subsidii în favoarea acelei perfecțiuni morale care-i isvor de bine atât pentru omul singuratec cât și pentru gruparea întregului neam omenesc. Trebuia să pună o autoritate care să țină mijlocul între autoritatea lui Dumnezeu și aceea a oamenilor. O autoritate de învățământ care să adauge la știința omenească din toate timpurile și din toate locurile înțelepciunea Dumnezească, adunând, conservând, explicând și transmițând revelațiile sale, să dea astfel, ca ereditate a tuturor oamenilor, ca tezaur al neamului omenesc, adevărata știință a binelui și a răului. O autoritate de cârmuire care să facă legea spiritului din legea literei, care să vizeze mai mult sentimentul generator al operei decât actul

material al ei, care să fie, nu sclavie, ci directivarea și externa manifestare a conștiinței universale. Ori, aceasta autoritate Dumnezeu a pus-o în lume; ajutătoare a fiecăruia și ajutătoare a tuturor: și e aceea autoritate, care împreună pe oameni într-o misterioasă comunicare de afecte purificatoare ale inimei cu comunitatea cultului public al lui Dumnezeu, și-i înfrățește într-o egalitate nejosnică, nici superbă, la picioarele părintelui tuturor: este *Autoritatea religioasă*.

Pusă între două lumi; conștie de misterele binelui și de misterele răului; conștie de planurile pline de milă ale acelei providențe, care coordonează spre acelaș scop viața trecătoare a pământului și cea nemuritoare din cer, binele celui mai mizer cu binele celui mai nobil, *Biserica*, este, în gândul și 'n instituția lui Dumnezeu, conciliatoarea faptului cu ideea, a asprimei de fier cu mlădioasa suavitatea a liberului afect; este piatra unghiulară a științei și a revelației, a rațiunii și credinții; sigilul, care consacră cu autoritatea lui Dumnezeu autoritatea omenească; mamă, care se întrepune cu rugăciunea sa între justiția Judecătorului și mila Părintelui. Autoritate de adevăr, autoritate de sfințenie și de milă, care grăește tuturor puterilor spiritului uman și tuturor le tinde plinătatea acelor subsidii de viață morală, pe care, din voința lui Dumnezeu, omul sociabil trebuia să le primească dela societate.

VIII. Directivată și ajutată în așa fel, conștiința omului adult câștigă întreaga stăpânire de sine și poate alege știind și voind binele sau răul său. Dar cine va pregăti pe omul copil să poată primi, și să se știe folosi de această directivare și de aceste ajutoare? Familia. Acolo, unde corpul său se naște și crește, unde spiritul său învață să provadă odată necesităților, comodităților și plăcerilor vieții trupești, acolo, însuși spiritul trebuie să învețe să se governeze, să-și conserve, să-și mărească și să-și facă frumoasă viața sa interioară și să îndrumeze viața sa socială spre binele propriu și spre binele tuturor. Autoritatea familiei e precursoră tuturor autorităților; este aceea care le deschide cale, care dispune spiritul omenesc să le cinstească și să le asculte, care îl inițiază în învățătura lor, și este, în felul acesta, simbolul și ministrul celorlalte autorități. Vom vedea la timpul său în ce se deosebește modul său de a lucra, din cauza deosebirei condițiilor în care lu-

crează și din cauza statului spiritelor asupra cărora lucrează. Să stabilim deocamdată, după lucrurile spuse, pe bază neclintită: această autoritate *familiară*, care are în sine toată eficacitatea și toate funcțiunile magisterului și ale conducerii, are autoritatea dreptății și blândețea dragostei și-ți reprezintă, în tăria tatălui, majestatea *Legii*, așa cum îți reprezintă, în delicatețea mamei, blândețea *religiei*.

Acum am ajuns acolo, unde trebuia să ne conducă firul judecății noastre. Acum suntem în stare să precizăm, scopul educației, puterea ei, obligațiile ei și prea alesul ei magister

trad. **Livnic**.

Recunoștință

P. S Sale Dr. ALEX. RUSU
episcop.

Picuri de sudoare rece

Ai secat.

Uscat'ai lacrimi

Ce s'au scurs din ochi de patimi...

Și în mâna ce lovește

Ai pus pâine;

Iar durerea mea de veacuri

Ai făcut-o vis de mâine

Și de-apururi...

Ochii ce-au bocit se roagă.

Gura ce-ă 'njurat e suptă...

Mută-i lumea ce mă are...

Pacea ce mi-o vreau... e luptă...

Valeriu Câmpianu

Vară

Se întrec pe boltă nouri
Adumbrind în fugă grâie.
Holdele se-alungă 'n valuri
Zugrăvite 'n păpădie
Și dispar în vârful de dâlme
Și se-ascund pe după dealuri...

Impănat cu tremurice
Și cu pâlcuri de cicoare
Presărate prin otavă
Câmpul, se lătopeste 'n tsoare...
O vântoasă toarce iarba
Ridicând penuși în slavă...

E 'n amiazi... Secerătorii
Sub o claie răsturnată
Dorm... Departe licărește
O comoară necurată...

*

Și dela apus se 'nalță
Sus pe cer, în sul de caier
Nor de ploaie și de ghiață...

Valeriu Cămpianu

Din nedreptățile istoriei

Episcopul Ioan Bob dela Blaj

(După documente manuscrise din arhiva mitropolitană dela Blaj și după alți autori români și streini).

Uneori istoria face nedreptăți, fie intenționate, fie din lipsa de izvoare, fie din studiul superficial al acelor cari o scriu.

Au fost și sunt oameni, cari au trecut sau trec prin viață căutându-și mai mult interesele proprii, fără a-și bate prea mult capul cu binele public, și cu toate acestea se află cineva care să le cerceteze măruntele binefaceri, să le exagereze puțin, apoi să le trimbițe și să-i prezinte generațiilor viitoare, ca pe niște mari filantropi, idealști, desinteresați și harnici muncitori pentru binele societății. Alții, dinpotrivă, toată viața și-o petrec în frământări pentru binele societății, muncind din răspuțeri pentru el; dar de nu se va întâmpla să aibă prieteni talentați, măestri ai condeiului, cari să le releveze faptele; produsele lor rămân întunecate de produsele de altă natură ale contemporanilor, și cu timpul, meritele lor se acopere cu vâlul negru al uitării, dacă nu se ridică împotriva lor după moarte, chiar acuze nedrepte și calumnii.

Unul dintre acești din urmă este episcopul *Ioan Bob* — sau *Babb*, cum se subscria — care a avut cea mai lungă, dar și cea mai grea păstorire dintre toți arhieriei bisericii unite din Ardeal (1782—1830). Cât a fost de modest în viață, făcând binele 'n ascuns, tot atât de mare a fost ca părinte, gospodar iscusit, îndrumător înțelept și mare binefăcător al poporului român din Ardealul de odinioară, și încă în cele mai grele vremuri prin care a trecut vreodată neamul românesc.

Voiu căuta să arăt, cel puțin o parte, din meritele acestui vrednic arhieriu, căruia cu tot dreptul i se cade în istorie locul alături de Inochentie Micu-Klein și Petru Pavel Aron.

Vremuri tulburi, vremuri grele

La doi ani după alegerea sa de episcop al Blajului, în luna Noemvrie 1784, izbucnește în Munții Apuseni revoluția, sub conducerea căpitanilor Horia și Cloșca. Poporul român din vechea Dacie, dela Crișana până sub poalele Carpaților, și dela malul Dunării până în munții Maramureșului, era într'o înfricoșătoare fierbere. În tot cuprinsul Transilvaniei și părților ungurești era o sălbatecă încelestare între iobagi și domnii de pământ, între Români și cetățenii de alte naționalități.

Episcopul — care, pe de o parte cunoștea tiranicele și păgâneștile asupriri, precum, pe de alta știa și puțina destoinicie a căpitanilor întru a conduce gloatele nedisciplinate la un lucru și pe un drum atât de primejdios, precum și nedisciplina lor, cari în dreptul, dar sălbatecul dor de răzbunare nu cunoștea frâu, prevăzând apoi și urmarea mișcării care nu putea să fie alta, decât înăsprirea și îngreunarea jugului de până aci —, (se aflau ca între ciocan și nicovală;) se știu menține într'o înțeleaptă neutralitate, căutând toate mijloacele pentru a domoli și pe asupritori și pe asupriți.

Conducătorii răscoalei sfârșiră, ca toți cei asemenea, vânduți mișelește de oamenii lor, din invidie, ori pentru meschine interese personale. Ei fură executați în modul cel mai crâncen la 28 Februarie 1785, iar mișcarea fu sugrumată și înecată în sânge.

Blândul și pacinicul episcop trebui să vadă apoi reacțiunea — cruda și nedreapta reacțiune, — căci Staturile, Ardealului aduseră legi; că dacă în vre-un sat s'ar mai arăta nemulțumiri în urma răscoalei, să se pedepsească cu moarte mai întâi preotul, primarul și jurații satului ¹⁾. El trebuia deci să audă, și de multe ori să vadă, cum preoți și protopopi de ai săi, sunt târâți în judecată, pe dreptul ori pe nedreptul, osândiți, pedepsiți și unii spânzurați ori trași în țeapă.

Denunțările atât subscrise cât și anonime împotriva Românilor, erau lucruri de toate zilele; și această stare de lucruri, pe cât de dureroasă, pe atât de nedreaptă, dăinui

¹⁾ A. D. Xenopol, Istoria Românilor din Dacia Traiană, Iași 1892, Vol. V, pag. 705,

încă mulți ani după răscoală, așa încât și la anul 1800, adecă la 15 ani după executarea celor doi conducători, aflăm circulara cu Nr. 2550 din 28 Martie, prin care guvernul din Cluj comunica celor cari trebuiau să știe, că împăratul *poruncește ca denunțările anonime să nu mai fie luate în socotință* ¹⁾.

Pe lângă aceste necazuri și dureri cari îl atingeau direct, răbduriul episcop mai avuse de îndurat și altele, cari îl atingeau mai puțin direct.

Pe timpul păstoririi lui, împărăția austriacă — pare că mai mult decât ori când, — fu incurcată în o mulțime de războaie, cum au fost cel cu Turcii (1788 - 1791) și cele cunoscute în istoria Austriei sub numele de „războaie de coaliție împotriva Francezilor“ (1792—1797, 1799—1802 1805—1809) precum și frământările dintre anii 1813—1815 ²⁾. Regimentele românești trebuiră să plece pentru a-și vărsa sângele pe câmpiile Austriei, ale Prusiei și ale Italiei, lăsând acasă femei și copii fără nici o nădejde de îmbunătățire a sorții. Inima eroică a înțeleptului și bunului părinte, ~~de și se~~ frângea de milă și de durere, căuta totuși să mângăe și pe cei ce plecau pe meleaguri streine, și pe cei ce rămâneau acasă cu lacrimile în ochi și cu suspinele înodându-li-se în gât. El căuta să modereze tirănia asupritorilor și să întărească inimile asupriților, dându-le nădejdi de vremuri mai bune, cari însă — durere, — erau prea departe.

Nu fură de ajuns însă, necazurile și amărăciunile de până aici. Păharul durerilor acestui neam încă nu fuse sorbit până'n fund, iar episcopul trebuia să-și bea și el partea în proporție potențată.

Intre anii 1815—1817 Transilvania fu bântuită de o cumplită foamete. Mult încercatul episcop, aproape în fiecare zi primea știri, cum sute și sute dintre păstoriții lui își dădeau sufletele fără ca cineva să le vină în ajutor; unii din foame, alții de dureri de stomac, pricinuite de buruenele,

¹⁾ Copia ordonanțelor politice dela 1796 la 1800, pag. 65, în arhiva mitrop. din Blaj.

²⁾ Vezi I. Brendușianu, Istoria prescurtată a Regimentului Ces. și Reg. Nr. 31; tradusă din limba germană, Sibiu, 1909.

coceni și fărina stricată, cu cari se nutreau în chinurile și spasmurile foamei. Țipetele și gemetele copiilor și ale mamelor ajungeau până la el. Dăduse din avutul său tot ce putuse da; dar inima i se sfășia de durere, căci nu putea înlătura cu totul acea plagă ucigașe din poporul său.

Alte necazuri

Ca și asupra dreptului Iov din Biblie, necazurile și durerile de până aci neputându-l clinti din statornicia și nădejdea în Dumnezeu, veniră asupra lui necazuri de altă natură și de alt ordin. Necazurile amintite până aci, fură de ordin politic, economic și social; dar el trebui să mai înfrunte și necazuri, de ordin dogmatic, moral și bisericesc, de cari era frământată pe atunci monarhia austriacă.

Încă de pe timpul lui Carol VI (1711—1740) și a ficei acestuia Maria Terezia (1740—1780), Galicanismul din Franța, Illuminismul german, Febronianismul și Iansenismul din Țările de jos, străbătură și în Austria, răspândindu-se printre clerici și intelectuali în cercuri tot mai largi. Gerard von Swieten, directorul de studii al tuturor școalelor din Viena și Austria, abatele Rautenstrauch din Braunau, profesorii de drept canonic Eybel și Pehen și ministrul Kaunitz, propuneau pe față acele erori, iar împăratul Iosif II (1780—1790) sub influința lor, abia începând să domnească împreună cu mama sa (dela 18 August 1765), își puse în gând să supună biserica, făcându-și-o un organ de guvernare, cari să servească scopurilor sale reformatoare.

Fiind încă mamă-sa în viață, Iosif II încearcă să întreprună orice comunicare a episcopilor din imperiul său cu papa. Dispuse ca decretul papal și episcopesc, să n'aibă nici o putere obligatoare dacă nu vor fi provăzute cu regescul „placet“ și „exequatur“, subscris de împăratul. Ajungând să domnească singur (dela 1780), printr'un decret dela 26 Martie 1781 opri pe toți episcopii și prelații din imperiu să mai ceară facultăți și dispenze dela papa, oferindu-se să le dea el în calitate de „Imperator Romanorum“¹⁾.

¹⁾ I. Hergenröther, Storia universale della Chiesa, tradusă în limba italiană de Enrico Rosa, Firenze 1911, Vol. VII, pag. 228—191).

Care va fi de acum ultimul refugiu, al bisericii românești, dacă vreunui dintre episcopii romano-catolici i-ar veni în minte să ceară dela împăratul supunerea sau chiar desființarea episcopiei române unite, cum îi venise lui Mártonffi pe vremea episcopului Ioan Giurgiu de Patak?

Împăratul nu putea să sufere ordurile călugărești. Astfel, în scurtă vreme el desființă vre-o 760 de mănăstiri, tolerând numai ordurile cari urmăreau vre-un scop practic, ca educația tinerimei, îngrijirea bolnavilor și alte de felul acesta. — Dar și acestora le puse piedici, ne permițând ca cineva să poată intra în călugărie înainte de a fi împlinit etatea de 28 de ani ¹⁾.

Desființă toate seminariile diecezane, lăsând numai la Viena, la Pesta, la Pavia și la Louvaine, cu sucursale la Olmütz, Gratz, Praga, Insbruck și Luxemburg. În aceste seminarii avea să fie instruit întreg clerul, și cel de mir, și cel regular sau călugăresc. Bunurile bisericești aveau să fie administrate de către Stat, și călugărilor nu li se mai permitea să conducă destinele bisericii ²⁾.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Urmările dispozițiilor împărătești în biserica Blajului

Aceste dispoziții împărătești avură o puternică repercusiune în biserica română unită, augmetând discordiile între călugării basiliani dela Blaj și episcop.

Indemnăt de ideile sale anti-călugărești, împăratul Iosif II luă toată moșia călugărilor basiliani dela Blaj, și o dădu episcopului în arândă, pe lângă suma de 6000 de floreni Renezi, din care sumă jumătate avea să fie pentru întreținerea seminarului teologic, și numai jumătate a mănăstirii.

Episcop, pe când se puseră în aplicare aceste dispoziții, era Grigorie Maior — sau Maier, cum se scria dânsul, — călugăr Basilian și el. Discordiile cari fuseră între călugări

¹⁾ Epistola episcopului dela 15 Iulie 1803 către guvernul din Cluj, în: — Acta occasione erectionis, dotationis, confirmationis et introductionis formalis Capituli Balasfalvensis — legate într'un volum și aflătoare la Rev. Iacob Popa, prepozitul Capitlului.

²⁾ Marx, Manuale di Storia ecclesiastica, Firenze 1913, pag. 577—578.

și episcop încă de mai înainte, creșteră și mai mult, până când degenerară chiar în ură fățișe și în dușmănie. Călugării începură să părăsască pe episcop când la guvernul Transilvaniei, — care pe atunci se afla în Sibiu, — când pe la Curtea din Viena; până când bietul Grigorie Maior — de și nevinovat, — la 12 August 1782 trebui să abdică de scaunul său, zicând cu amărăciune în cuvântarea de adio: — Corăbierul măcar de ar fi puternic ca Hercules și măestru ca și Columbus, când ajunge de-odată la luptă și cu valurile, și cu vâslașii săi, nu va putea să-și mântuiască corabia din pieire și s'o ducă la liman ¹⁾.

Episcopul Petru Pavel Aron, pe lângă seminarul Sfintei Treimi, școala latinească și cea de obște, — înființase la Blaj și seminarul *Bunei Vestiri* sau al „călugărașilor“, în care tinerii se pregăteau în mod special pentru călugărie. În acel seminar fusese și Man Micu din Sadu, călugărul Samoilă Clain de mai târziu. Decretul împărătesc, pe lângă alte multe seminarii, la 1781 îl desființă și pe acesta, silind pe candidații de călugărie să-și facă studiile în seminarul Sfintei Treimi, căci în călugărie și așa nu puteau intra înainte de a fi împlinit etatea de 28 de ani.

Această desființare, ca și arândarea moșiei mănăstirești, călugării o priviră ca o uneltire ascunsă a episcopului Grigorie Maior, cu toate că și el era din tagma lor, și cu toate că nu avea nici o vină, căci aceste ordine el le primise de sus dela Viena.

Conform unor regule răsăritene — cari și azi se mai practică la ortodocșii, cel puțin dela noi, — episcopii se recrutau dintre călugări. Astfel călugării Basiliani, dela începutul unirii cu biserica Romei avură episcopi tot din tagma lor. Folosindu-se de aceste împrejurări, ei lucrară tot într'acolo, ca preoții de mir toți să fie căsătoriți, iar la studiile teologice și filosofice mai înalte precum și la ale limbilor, nu trimiteau decât persoane de ordul lor, închizând mirenilor toate căile spre o astfel de cultură, care în acele timpuri se putea face

¹⁾ Protocollum Synodi Balasfalvensi de 11—12 Augusti 1782, de demissione Gregorii Majer et de electione novi episcopi, în arhiva mitropolitană din Blaj.

numai participând de beneficiile fundațiilor făcute de către împărații Austriei în folosul Românilor, cari fundațiuni erau în mâinile episcopului, și prin urmare ale călugărilor ¹⁾ Așa se explică faptul că cei mai mari oameni de cultură ai neamului nostru din acele timpuri, au fost călugări. Dar tot așa se explică și celalalt fapt, că cei mai mari și mai învățați călugări din acele timpuri, erau mai mult savanți, și mai puțin călugări. Intrau adecă în cinul călugăresc, mai mult pentru a putea participa de beneficiile fundațiilor imperiale și pentru a putea ajunge să studieze în școalele Apusului luminat, decât a duce o mai desăvârșită viață creștinească.

Primul episcop necălugăr

Cu abdicarea lui Grogorie Maior, împăratul își puse în gând să întrerupă seria de episcopi călugări ai Românilor uniți.

Prin rescriptul dela 15 Mai 1782, primește demisia lui Grigorie Maior, iar la 11 Iunie poruncește cancelarului Carol Conte Teleki să convoace sinod la Blaj pe 12 August, al aceluiaș an și după obicei să aleagă trei bărbați, pe cari apoi să-i prezinte Curții din Viena care să întărească pe unul. Spune însă contelui, că între candidați să fie și Iacob Aron dela Oradea și Andrei Zetkei prepozitul dela Muncaciu ²⁾.

La Blaj erau neînțelegeri între călugări și clerul mirean. Călugării, în urma tradițiilor vechi voiau să aibă întâietate întru toate; clerul mirean, în urma dispozițiilor împărătești din timpul din urmă, voia să excludă cu totul pe călugări, ne lăsându-le nici dreptul de vot.

Vicarul Ignatie Darabant, printr'o scrisoare din 17 Iulie 1782, întreabă pe Contele Bányai, — care avea să fie trimisul împăratului la sinodul de alegere, — cum să aranjeze lucrurile, și dacă au și călugării drept de vot? Acela răspunse că ieromonahii au, ceialalți nu.

¹⁾ „Interea cum iterata vice Sedem hanc Eppalem Fogarasiensem Religiosi Basiliani obtinuissent, omnes Sacerdotes seculares uxoratos voluerunt esse, hinc omnem operam eo converterunt, ut Individua solum sui ordinis in studiis altioribus et Theologicis, nec non cognitione linguarum, et exteriorum Provinciarum emineant...“ Supplex libellus episcopului Bob către împăratul la 11 Mai 1803, în Acta occasione erectionis... etc Capituli, la păr. Iacob Popa.

²⁾ Actele sinodului, Nr. 4042, foaia 846, în arhiva mitrop. din Blaj.

La 11 August, în preziua alegerii, se născu din nou ceartă între călugări și clerul mirean pe întrebarea că cine să voteze mai întâi, și cari să stea în locul mai de cinste în sinod, adică la dreapta comisarului gubernial contele Carol Teleki? Comisarul lăsă ca aceste lucruri mărunte să le aranjeze noul episcop; dar deocamdată „absque consequentia“ călugării sau ieromonachii vor șede la stânga în ordinea lor. La vot, mai întâi va merge vicarul apoi prepozitul mănăstirii, și apoi — ne dein ordo deputatorum Cleri interumpatur, — să urmeze ceilalți ieromonachi în ordine, apoi Decanii, Archidiaconii și deputații lor.

Cancelarul Transilvaniei baronul Wolfgang Kemény dăduse instrucții comisarului Teleki cum să porceadă cu Români; iar din partea împăratului contele Bátyány, cu câteva zile înainte, venise la Blaj. Vicarul și Causarum auditor generalis, Ignatie Darabant, deschide adunarea îndemnând pe alegători să aibă pace și înțelegere între ei și să dea votul — „pentru unul ca acela, pe care-l știu a fi vrednic de o stăpânire duhovnicească și păstorească mare ca aceasta, uitându-se la binele și pacea de obște, ca să fie îndestulat a stăpâni turma cea cuvântătoare împotriva puterilor celor văzute și nevăzute“. (Arh. metrop. Blaj).

Arhidiaconul Ioan Bob din Târgu-Mureș, care într'un sinod din anul trecut fusese ales de notar al sinodului, fu întărit și de data aceasta, și astfel se porcede la alegere.

Din 207 de votanți, au votat 179. Voturile acestea au fost distribuite pe 8 persoane, în felul următor: Ignatie Darabant, 63; Iacob Aron 57; Ioan Bob 37; Filotei Laszlo 16; Andrei Zetkei 2; Avram Méhesi 2; Samoilă Micu Clain 1; Ieronim Kalnoki 1.

Comisarul Teleki ținu o vorbire, îndemnând pe alegători să se împrăștie în liniște, apoi pe cei trei cari au întrunit voturi mai multe, îi prezintă Curții din Viena, care întări tocmai pe cel cu mai puține voturi dintre cei trei, adică pe Ioan Bob, fiindcă nu era călugăr, ci preot de mir necăsătorit. Astfel întărirea lui Bob fu conform principiilor împăratului, de a înlătura adică pe călugări dela conducerea destinelor bisericii ¹⁾.

¹⁾ Actele sinodului, în arhiva mitrop.

Călugării Blajului de atunci

În fundațiunea Leopoldină dela Blaj, augmentată de Carol VI și de Maria Terezia, se prevede întreținerea episcopului, a seminarului teologic și a unsprezece călugări Basiliani din mănăstirea Sfintei Treimi. La alegerea lui Bob însă, nu fură numai unsprezece călugări, ci mai mulți. Și anume între votanți au fost:

1. Ignatie Darabant, vicar și Causarum auditor generalis; 2. Filotei Laszlo, prepozitul mănăstirii; 3. Augustin Laday; prefectul seminarului și al Consistorului; 4. Vasile Keresztesi, consistorial; 5. Ieronim Kalnoki, consistorial; 6. Ștefan Popp; consistorial; 7. Spiridon Fogarasi, Syntaxeos; 8. Partenie Jakab, Rhetorices; 9. Benedict Fegarasi, Gramatices; 10. Ioachim Papp, Theologia; 11. Iosafat Devai, Theologia; 12. Germanus Péterlaki, Principior; 13. Ioanichie Vijoli, Parvae.

Afară de aceștia mai erau Samoilă Clain, Gheorghe Șincai și Petru Maior, cari nu erau în Blaj pe timpul alegerii de episcop.

Nu se poate spune că ei din ură față de Bob n'au mers la alegere, că doară Bob pe atunci era arhidiacon sau protopop la Târgu Mureș, și nici aspirații la vlădicie nu avea; iar vicar era Ignatie Darabant, din tagma lor.

Văzând călugării că dintre cei trei candidați împăratul întărește tocmai pe Bob, care nici călugăr nu era, și voturi încă avuse aproape numai jumătate ca Ignatie Darabant, se indignară și se înfuriară, propunându-și să nu i se supună, ca și cum el ar fi fost vinovat că a primit câteva voturi și că împăratul tocmai pe el l'a întărit.

În astfel de împrejurări, veni Bob ca episcop la Blaj, fiind silit — după regulile de până aci, — să se sfătuiască cu acei călugări cari nu-l puteau suferi, precum — de alt fel, — nu putură suferi nici pe Grigorie Maior, deși acela fuse călugăr, și precum Grigorie Maior la rândul său, împreună cu tovarășii de tagmă Silvestru Caliani și Gherontie Cotorea, nu putură suferi pe Atanasie Rednic, alergând prin sate și învățând poporul să nu se supună, ci când îl vor vedea prin satele lor în vizitații canonice să-i cânte: — Rednic nu e vrednic!

Cei trei luceferi

Cei trei luceferi ai redeşeptării naționale, Samoilă Clain, Gheorghe Șincai și Petru Maior, — cari vor fi avut o mulțime de talente literare, însuflețire pentru istorie, naționalism, etc., dar nu s'au dovedit a avea virtutea zmereniei și a ascultării, cari sunt fundamentul vieții călugărești, — cum vor fi putut ei de acum să asculte și să se supună lui Bob, fost „zeciuitor“ al mănăstirii, „econom“ la Iezuiții din Odorhei, și pe care ei îl socoteau cu mult inferior lor, cari erau împodobiiți cu titlurile de „Doctori în filosofie și în sfânta Teologie“, titluri cari pe atunci erau atât de rari printre Români. Incepură deci a căuta pretexte să părăsească cinul călugăresc și să rămână ca preoți de mir, arhidiaconi sau protopopi în vre-un oraș.

Faptul că Ioan Bob fuse întărit de cătră împăratul, de și avuse mai puține voturi decât Ignatie Darabant și Iacob Aron, îl atribuiau uneltirilor ascunse ale acestuia, ne ținând seamă că înaintea curții din Viena mulțimea numărului de voturi era numai o formalitate, căci și la 1764 întărise pe Atanasie Rednic cu 9 voturi față de Grigorie Maior cu 90.

Nu țineau — se vede, — seamă de ordonanțele și dispozițiile împărătești de mai înainte, cari toate tindeau să excludă cu totul pe călugări dela conducerea destinelor bisericii, făcându-i să rămână, sau în școale sub supravegherea episcopului, sau în spitale sub supravegherea magistratilor, sau în mănăstire la rugăciune sub supravegherea superiorului ales de ei, care însă la nici un caz nu era iertat să fie strein ¹⁾.

Își cerură absolvarea de voturile călugărești. Nu știau, ori se prefăceau că nu știu, că dela voturile solemne numai papa poate să absoalve; sau după principiile Febronianiste, lanseniste și Iosefiniste, de cari — după cum am arătat mai sus, — erau îmbibați aproape toți oamenii de cultură din imperiu, atribuiau și episcopului puteri papale; sau mai bine zis, papii îi atribuiau numai atâta putere ca și oricărui alt episcop.

¹⁾ Marx, op. și loc. cit.

Samoilă Clain și Gheorghe Șincai nu putură fi absolvați de voturi, dar se absolvară ei singuri. Samoilă Clain părăsi mănăstirea și merse corector și cenzor la tipografia slavo-românească din Buda, unde și muri la anul 1806. Șincai rătăci prin țară ca un fugărit și călugăr descălugărit până la 1816, când muri și el în Buda, — după cum se spune, — în casa familiei Vass, unde mai mult timp fuse ca instructor de limbă latină a copiilor aceluï conte.

Petru Maior, se vede că avuse motive mai convingătoare decât tovarășii săi, căci fusese absolvat de voturi, funcționând ca preot mirean până după moartea tovarășului său Samoilă Clain la Buda, când merse și îi ocupă locul, unde și trăi departe de Bob și de dieceza lui, până la moarte, care se întâmplă la anul 1821.

Dintre acești trei, Samoilă Clain și Petru Maior fură preoți. Șincai însă nu fusese hirotonit nici odată. În Roma fiind — după cum am aflat dintr'o epistolă a sa dela 26 Mai 1797 către episcopul Bob, — se obligă cu jurământ că se va hirotoni îndată ce va ajunge în patrie. La Blaj însă, în mănăstire, primi numai gradele mici (minores ordines), adevă Lectoratul și cele incluse într'ansul, apoi părăsi mănăstirea.

Mai târziu se vede că s'a căit, căci în mai sus amintita epistolă, a cărei copie am aflat-o în arhiva mitropolitană ¹⁾, roagă pe episcop să-l primească iarăși în mănăstire, făgăduind că năravurile rele ce le are, le va întoarce spre binele și folosul public. Se mai ruga apoi ca ieșirea din mănăstire să nu i se socotească de piedecă, de oarece a provenit din impulsul tinereții, și acum se căește ²⁾.

Acești trei harnici cercetători ai trecutului neamului românesc și ai originii limbii, au întunecat întru câțva meritele episcopului Bob, — preot mirean cu mai puțină cultură decât ei și ales cu mai puține voturi, — ca și cum el nu

¹⁾ Protocollum praesidiale a 12 Ianuarii 1797 usque 2 Iulii 1800.

²⁾ Idcirco Illustritatis Vestrae humillime supplico ut dignetur gratiose demandare me ad statum pristinum recipiendum, quidquid enim vitium in me est, id in utilitatem et emolumentum publicum convertam; nec debet mihi praeiudicio et impedimento esse exitus de V. Monasterio, quia profluxit ex iuventuti impetu, ad poenitentiam autem... (un cuvânt indescifrabil)... redire licet.

i-ar fi înțeles, nu i-ar fi știut prețui, sau din invidie ar fi căutat să-i îndepărteze din Blaj, fiind astfel cauza nenorocirilor lor. Nu Bob a fost cauza relelor ce i-a frământat, ci cauze au fost mai multe. Întâi: spiritul călugăresc al timpului, cari par'că „ex profeso“ — cum s'ar zice — erau în neînțelegere cu episcopul, oricare ar fi fost persoana lui. De acest spirit au fost molipsiți și ei. De altă parte absolutismul împăratului, care se amesteca și în cele mai mărunte afaceri bisericești, așa încât Frideric II al Prusiei îl porecli „Rex sacrista“ adecă regele crâșnic ¹⁾, apoi legile, decretetele, și dispozițiile împărătești împotriva călugărilor, și la urma urmelor firea, temperamentul și caracterul lor inflexibil.

Nu numai corifeii redeșteptării naționale fură siliți de împrejurări să părăsească Blajul și mănăstirea Sfintei Treimi, ci și alții, așa încât la 29 Noemvrie 1806, însuși episcopul se plângea împăratului că școalele îi stau fără de profesori mănăstirea goală, iar el nu mai are nici cu cine se sfătui, nici pe cine mai trimite în vizitații canonice în vasta sa dieceză cu peste 1100 de parohii, căci dintre călugării cari înainte făceau și pe profesorii școalelor, și ajutor episcopului întru împlinirea oficiului lui, nu mai are decât trei, dintre cari cel mai tânăr este trecut de 64 de ani ²⁾. În aceeași cerere episcopul ruga pe împăratul să-i permită să înființeze și el Capitlu din preoți de mir necăsătoriți, precum aveau și romano-catolicii dela Alba Iulia și greco-catolicii dela Oradea.

Supplex libellus Valachorum

Cu toate luptele pe cari le-a avut — după cum zicea înaintașul său Grigorie Maior, — și cu valorile și cu vâslașii săi; episcopul Bob n'a șovăit nici un moment și nici n'a lăsat cârma din mână, silindu-se să ducă corabia bisericii și a neamului la limanul dorit. El a fost într'adevăr bărbatul providențial, sufletul mare și neprihănit pe care nici contele Veselény Miklòs și nici cei mai încâiniți dușmani ai numelui de român, n'au putut să-l dovedească de nedreptate, nechib-

¹⁾ Marx, op. și loc. cit.

²⁾ Supplex libellus Eppi de novo porrectus Suae Matti, de 29 Novembris 1806; Acta occasione erectionis etc. la păr. prepozit acob Popa în Blaj.

zuire și nepricepere. Bărbat drept, energic, curajos și conștiu de drepturile și datorințele sale, putea să stea cu fruntea senină și ridicată împotriva ori căror acuze și calumnii, făcându-și întru toate datorința de mare român și adevărat părinte al întregului neam românesc din Ardeal.

Văzând Bob cum diplomele și decretele împărătești erau desconsiderate și călcate în picioare de către guvernele celor trei națiuni privilegiate ale Transilvaniei, la anul 1791, în conțelegere cu blândul și harnicul episcop neunit Gherasim Adamovici dela Sibiu, adresă împăratului Leopold II suplica cunoscută în istoria Transilvaniei sub numele de „Supplex libellus Valachorum“.

Această carte de cereri era redactată de un anumit Méhesi sau Meheșan, fiul protopopului unit dela Cluj de pe vremea lui Iosif II și Leopold II, și care era secretarul cancelariei Ugare-Transilvane din Viena, — în acel timp unite, și de Ioan Molnar Piuarul; apoi fu scrisă de amândoi episcopii. Intr'ânsa cei doi părinți sufletești ai poporului român din Transilvania cereau motivat mai multe lucruri, pe cari le rezumăm în următoarele cinci puncte:

1. Națiunea Română să fie îndreptățită conform diplomelor și decretelor împărătești, dându-i-se toate drepturile civile și politice; iar numirile batjocuritoare de „tolerată“, „venetică“, streină“ ș. a. să fie interzise prin lege.

2. Națiunii române să i se dea locul ce i se cuvine între celelalte trei națiuni, în proporția numărului și a capacității fiilor ei.

3. Clerul și poporul greco-oriental (ortodox), nobilimea lui și toți locuitorii de această confesiune, dela orașe și dela sate, să fie considerat și tractat întru toate ca și clerul, poporul și nobilimea celorlalte confesiuni din țară, bucurându-se de aceleași drepturi și privilegii.

4) În funcțiuni prin comitate, districte, circumscripții (scaune) la orașe și la sate, să se aplice și Românii capabili, în proporție cu numărul locuitorilor.

5. Comitatele, districtele și circumscripțiile în cari Românii sunt în majoritate, să primească numiri românești; iar poporul — fără deosebire de naționalitate sau confesiune, — să aibă aceleași drepturi și aceleași datorințe.

De remarcat este aici punctul 3, în care episcopul unit cere egală îndreptăţire pentru clerul şi poporul ortodox din Ardeal.

Împăratul primi suplica la Florenţa, de unde cu data de 18 Mai 1791, numărul cabinetului 4004, o trimise generalului Rall ca să o transpună dietei transilvane cât mai curând. Generalul o şi transpuse cu o comitivă din 20 Iunie 1791, în care o numeşte: — Cereri în numele întregii naţiuni Române din Transilvania, înaintate Măiestăţii Sale¹⁾.

Suplica Românilor ajunse în dieta dela Mediaş, la 21 Iunie 1791, în şedinţa a 65 a aceluiaşi an, împreună cu rescriptul împărătesc, prin care se recomanda dietei, ca în baza articolului VI din 1744, să se caute mijloace prin cari să se facă dreptate poporului român, iar clerului — fără deosebire de confesiune —, să i se procure mijloace de subsistenţă. Poporului să i se asigure libertatea şi să i se deschidă şcoli.

Episcopul Bob, ca regalist, avea seaun în dietă, fiind singurul care se declară acolo de român. Când se citi suplica Românilor şi rescriptul împărătesc, se născu în dietă o furtună, întocmai cu aceea dela 23 Ianuarie 1744, când episcopul Inochentie Micu-Klein era să fie aruncat pe fereastră din localul dietei, din Sibiu.

Când începu să se citească suplica Românilor, se auziră clopotele sunând într'o dungă. Undeva în Mediaş se întâmplase incendiu. Unii dintre membrii dietei vrură să alerge să vadă unde şi ce arde, dar baronul Veselény Miklos zbieră ca un disperat:

— Staţi aci, că aici avem noi alt foc de domolit! Priveau adecă suplica Românilor, ca şi cum ar fi fost un foc aprins.

Între murmure şi zgomote de protest din partea Ungurilor şi a Saşilor suplica fu citită, iar la urmă baronul Veselény întreabă răstit pe episcop:

— Cunoşti dumneata această suplică?

— Cum să n'o cunosc dacă am scris-o — răspunde calm episcopul.

¹⁾ Preces nomine universae in Transylvania nationis Valachicae Suae Maiestati exhibitas. Bariţiu, Părţi alese din Istoria Transilvaniei, Sibiu 1889, Vol. I, pag. 537 şi urm.

Se născură proteste și vociferări din toate părțile, iar suplica rămase de data aceea ne desbătută, pe motivul că era prea lungă, și timpul era prea înaintat.

Episcopul Gherasim Adamovici fu amenințat cu „acțiune fișcală“, pentru că a îndrăznit să subscrie suplica aceea care tindea să știrbească și să micșoreze drepturile Ungurilor și ale Sașilor; dar episcopul Bob înaintă împăratului o altă suplică, pe care o subscrie numai singur, spunând împăratului cum a fost primită suplica Românilor și rescriptul împărătesc în dieta dela Mediaș.

Împăratul trimise din Milano alt rescript, și astfel în dieta dela 5 August, în ședința a 98-a din acel an, se luară pe scurt în desbatere și suplicele Românilor, dar nu se ajunse la alt rezultat decât la articolul 60, în care se hotărî ca față de biserica română neunită sau greco-orientală, să se aplice edictul de toleranță alui Iosif II, dela 1781. Așa executau Staturile Ardealului decretele împărătești referitoare la Români.

Supplex libellus Valachorum nu avu rezultatul dorit, dar cererile acelea au rămas pentru totdeauna în programul național al Românilor din împărăția Austro-Ungară, repetându-se când se da ocaziune.

Părintele întregului popor Român din Ardeal.

Episcopul Ioan Bob a fost un adevărat păstor și părinte, nu numai al Românilor uniți, ci al întregului popor român din Transilvania, fără deosebire de confesiune. El se înțelegea bine cu episcopul sibian mai ales în ceea ce privea binele comun al națiunii, iar relațiunile dintre credincioșii ambelor confesiuni românești, pe timpul său erau într'adevăr frățești.

Bărbații români uniți, cari în monarhie ajunseseră în slujbe înalte, ca Méhesi secretarul cancelariei Ungaro-Transilvane din Viena, Mihail Oros secretarul gubernial din Cluj, Ștefan Costea consilierul gubernial, David Voinea cancelistul gubernial, ș. a. pe o formă căutau să ajute cu ce puteau, atât pe uniți, cât și pe neuniți.

Episcopul Gherasim Adamovici nu aflase în clerul său nici un bărbat care să cunoască limba latină, germană ș

maghiară. Ceru deci dela Bob pe Aron Budeanu (Budai), care tot odată se afla ca funcționar la tesauriatul Statului, în Sibiu. După moartea episcopului Gherasim, Aron Budeanu conduse destinele bisericii ortodoxe din Ardeal în calitate de vicar în tot timpul vacanței de 14 ani, adecă dela 1796 și până la 1810, în care timp Bob fu singurul păstor sufletesc al tuturor Românilor transilvăneni. Aron Budeanu rămase ca secretar și la episcopul Vasile Moga dela Sibiu, până la anul 1843, cu toate că și unit, și catolic a rămas până la moarte.

Episcopul Bob, cu toate că a păstorit pe întreg poporul Român din Transilvania, și încă în cele mai grele și mai tulburi timpuri, cu toată munca de titan pe care o desvolta pentru binele bisericii și al neamului său, cu toate grijile pastorale, ca vizitații canonice, epistole pastorale și corespondențe cu diferite notabilități de ale imperului, a căror intervenție o cerea pentru cauzele drepte ale poporului și neamului său — căci aproape nu era zi în care să nu scrie cel puțin o epistolă latinească, nemțească ori ungurească dacă nu și mai multe, precum se poate vedea din „exhibitoarele“ din timpul său —, a fost silit să se ocupe și cu scrierea de cărți.

Intre călugări mai avea doară trei bătrâni, incapabili de muncă, căci cei capabili îl părăsiră. Imprejurările și timpul pretindeau imperios pentru preoți o cultură mai temeinică. Profesori nu avea, cărți nici atâta. Astfel harnicul și neobositul episcop se văzu silit să-și jertfească și puținele ore de repaus, și luând peana în mână, să prelucreze *Teologia dogmatică*, după Tournely, să scrie *Carte de învățături creștinești* și *Cuvânt păstoresc*, pe cari să le poată da în mâna seminaristilor și a preoților săi. Mai tipărise și un *Dicționar latin-maghiar-român*, ca preoții săi și protopopii, să aibă cel puțin cu ce se ajuta întru tălmăcirea scrierilor oficioase, venite din partea autorităților civile.

Unii dintre contemporani îl batjocuriră, zicând că mai bine ar fi făcut roate în timpul cât a scris acele lucrări, că mai mult folos ar fi avut. I se cuvine însă toată lauda, că doară dânsul nu a scris pentru a se arăta lumii, ci numai din necesitate, și așa cum a putut, cu mai mult sau mai puțin talent.

Ca gospodar și administrator al bisericii sale, episcopul Bob până acuma este neîntrecut. S'a îngrijit de preoții săi, obținându-le ajutoare, mai cu seamă celor din ținuturile *fiscale, muntenești și salinare*. A întemeiat vicariate, făcând și obținând leafă vicarilor, și din banii săi a edificat biserici prin centrele streine, ca d. p. la Cluj, Târgu Mureș, Mediaș, și în o mulțime de comune.

Cu toate ajutoarele pe cari le dedea, celor lipsiți din mensa sa; cu toate că înainte de moarte a poruncit să se ardă în curtea episcopiei înaintea ochilor săi toate obligațiile pentru banii, bucatele și lemnele pe cari le dăduse împrumut; după dânsul au rămas totuși, fundațiuni în preț preste 400,000 Floreni Renezi, care sumă azi ar corespunde cu aproape 50 milioane Lei.

Merite umbrite.

Episcopul Bob, de și a fost unul dintre marii episcopi ai acestui neam, meritele și amintirea lui au rămas oarecum umbrite. Poate că din cauza nenorocirilor celor trei luceferi ai redesteptării naționale, fiind lumea înclinată să creadă că el le-ar fi pricinuit. Istoria de până acum a fost nedreaptă față de el, ne cumpănindu-i fără ură și părtinire, meritele, și comparându-le cu timpurile grele în cari Pronia Dumnezeiască a voit ca tocmai el să păstorească și să conducă destinele acestui neam.

Marii scriitori blăjeni de mai târziu, cari au scormonit arhiva mitropolitană ani dea rândul, ca Cipariu, Moldovănuț și Bunea, nu au căutat să dea lui Bob locul ce i se cuvenea în istorie, adecă alături de marii săi înaintași, Inochentie Micu-Klein și Petru Pavel Aron; dar nu pentru că el n'ar fi fost vrednic de o altă apreciere din partea neamului, ci fiindcă dânsii aveau preocupări de altă natură. Cipariu în primul rând se ocupa de filologie și de istorie veche.

Moldovănuț se ocupa mai mult cu legile nedrepte aduse de către guvernele țării, anume în paguba Românilor, dacă nu chiar împotriva lor¹⁾.

¹⁾ Vezi Cipariu, Arhivă de filologie și istorie, Blaj 1867.

Bunea, care a scris biografia lui Inochentie Micu-Klein, a lui Petru Pavel Aron și Dionisie Novacovici, pentru a lămuri unele chestiuni nu destul de lămurit publicate de Păcățianu, Mangra, ș. a.; dacă moartea nu l'ar fi răpit atât de curând ar fi scris de bună seamă și istoria lui Bob. — Mai ales că Bunea a lucrat ani de-arândul în arhiva mitropolitană, și de atâtea ori i-au trecut prin mâni documentele de valoare, referitoare la vieța și pastorația acestui mare, dar desconsiderat episcop, dintre cari multe a și semnat pe bucățele de hârtie, pe cari eu le-am aflat printre foile îngălbenite ale manuscriselor vechi.

Cât de bine ar fi fost dacă cei trei învățați ai neamului ar fi trăit în bună înțelegere cu acest nobil suflet românesc, adevărat păstor și părinte al întregii națiuni din împărăția de odinioară a Habsburgilor! Ar fi avut și ei, mai puține necazuri și mai multe mângăeri. Episcopul le-ar fi tipărit, poate, toate scrierile lor, precum a tipărit Biblia tradusă de Samoilă Clain, Evanghelia, Liturghierul și alte cărți bisericesti. N'ar fi fost cșiliți să pribegească prin țară ca niște fugăriți, nici să muncească și să moară între streini, ci ar fi rămas în mijlocul poporului din care făceau parte, pe care atâta l'au iubit și care atâta lipsă ar fi avut, de cuvintele lor înțelepte și erudite, cât și de scrierile lor; iar episcopul ar fi avut în ei sfetnici înțelepți, harnici misionari, luminați povățuitori ai poporului și iscusiți îndrumători ai clerului.

Dr. Nicolae Lupu

Sfârșitul rolului de misionar a lui Benjamin Todor

După izbucnirea războiului ruso-turc dela 1828—29, care a făcut arenă de luptă și din teritoriul principatelor române, situația misionarului greco-catolic se agrava din zi în zi.

La 12 Septemvrie 1828, îl și vedem pe Todor cerând voe episcopului dela Blaj să se întoarcă acasă, expunându-i într'o scrisoare nenorocirile din Țara Românească și motivându-și cererea cu aceea, că între astfel de împrejurări prezența lui în acele regiuni nu poate aduce nici un rod.

Intr'o scrisoare duioasă, eșită din pana lui Lemeni, cu data de 1 Noemvrie (20 Oct. v.) 1828, Bob îi răspundea, că nu se îndoiește despre realitatea celor comunicate, dar îi amintește, că trebuie să-și aducă aminte de chemarea sa și de episcopul (Molajoni) sub a cărui disciplină se află. Poate va zice că cei cinci ani petrecuți în Țara Românească i-au fost deajuns, dar în această vale a plângerilor numai atunci am făcut deajuns, când Cel de Sus ne va fi chemat la sine. — Negreșit, că misiunea îi este foarte grea, dar dacă s'a angajat la ea de bună voe ca Isaia, trebuie să persevereze, și nu trebuie să se descurajeze dacă nu-și vede rezultatul ostenelelor sale.

„Datoria noastră — zice Bob (recte Lemeni) — este să plantăm, să stropim, Dumnezeu de va vrea va da și rod, și câte nu au suferit apostolii, și totuși nu-și pierdeau încrederea, ci se bucurau, că s'au învrednicit să sufere pentru numele lui Isus“. Cu toate acestea, nu voește să-i zădărnicească cu orice preț reîntoarcerea. — Episcopul Molajoni, sub a cărui iurisdicțiune imediată se află ca misionar, dacă va afla că e mai bine să fugă într'altă parte din locul persecuțiunii, îl va retrimite; dar atunci nu se vor putea face imputări nici din partea Impăratului, că ar fi fost revocat din partea Blajului, fără să fi fost nevoie, sau fără să fie la mijloc vreo primejdie mai deosebită. — Crede însă, că înainte de reîntoarcere va fi necesar să se comunice Majestății Sale Impăratului împrejurările cari vor fi determinat revenirea. De aceia, a și scris

lui Molajoni în acest senz, iar el (Todor) va avea să se conformeze întru toate ordinelor episcopului de Nicopole. — Cerându-i darul de sus pentru a putea suporta povara pe care de bună voie a luat-o pe umerii săi, îi împărtășește binecuvântările sale părințești.

Cu aceeași dată de 1 Noemvrie 1828, a scris Bob și lui Molajoni. — Se scuza, că nu i-a răspuns până acum la scrisoarea trimisă în chestiunea lui B. Todor. Cauza a fost intervenirea unor evenimente neprevăzute (războiul ruso-turc) și de aceea se temea că scrisoarea nu o va putea primi prin cursorul public, iar de altă parte nici nu știa sigur că (Molajoni) va fi rămas sau nu la reședința sa. — Intervenind însă scrisoarea lui Benjamin Todor — care l-a lămurit despre unele lucruri, — de altă parte, cerând misionarul voe să se reîntoarcă, ține să-i comunice în mod officios, că lui Todor i-a scris, că reîntoarcerea lui depinde de superiorul său imediat deci să asculte de îndrumările ce i se vor da de acolo. Dacă Molajoni află de bine ca Todor să se reîntoarcă, el (Bob) din partea sa nu se împotrivește, atât numai, că se teme, ca nu cumva oile rămase fără păstor să nu sufere pagubă sufletească. Insuși Mântuitorul — zice Bob —, a conces apostolilor săi, că dacă vor fi prigoniți într'o cetate, să treacă într'alta. Dacă acesta e și cazul lui Benjamin, dacă e mai bine să se reîntoarcă decât să rămână între ei, să-i dea voie să se reîntoarcă. Dar dacă nu e pericol, socoate că e mai bine, ca mai întâi să fie încunoștințat Impăratul despre aceasta, și numai dacă nu s'ar găsi mijloc să fie apărat împotriva schismaticilor, să i se dea voie să se reîntoarcă la postul ce l-a avut mai înainte.

În legătură cu aceste două scrisori, dela Blaj se scria și guvernului din Cluj, cu data de 14/26 Decemvrie 1828, în chestiunea misionarului și a doleanțelor ce ar fi de satisfăcut, pentru a se putea face o pastorație rodnică în Țara Românească.

În această relatare, Bob face istoricul rolului de misionar a lui Benjamin Todor, expune situația ce i s'a creat în timpul din urmă și îi anexează copia scrisorii lui B. Todor din 12 Septemvrie, precum și răspunsul ce l-a trimis el (Bob) în 1 Noemvrie atât misionarului cât și lui Molajoni. — Amintește apoi, că de atunci n'a mai primit nici o știre mai detaliată, dar sperează, că lui Todor i se va fi putut asigura cel puțin vieața, altmintrelea i s'ar fi dat voie să se reîntoarcă. Dar

fiindcă piedecile ce i se pun în cale și cari zădărnicesc rezultatele dorite, sunt așa de mari și de multe, încât ar fi de dorit ca la timpul potrivit să fie delăturate, își ia voie să le facă cunoscute guvernului, cu rugămintea de a le așterne M. P. Impăratului, și a le recomanda spre a li se afla remediul. — Aceste piedeci sunt: 1) Intoleranța față de uniți a preoților și boierilor, pe care fapt bazându-se Mitropolitul, i-a adus la cunoștință episcopului Molajoni, prin guardianul Bulgarilor, ca să delătore pe misionarul greco-catolic, căci la caz contrar să știe, că îl va supune (pe misionar) la bătăi și-l va alunga în mod rușinos din Valachia.

2) Lipsa unei biserici proprii pentru ritul greco-catolic, din care cauză misionarul trebuie să facă serviciul religios în biserica romano-catolică. Aceasta aduce cu sine, că în biserica romano-catolică trebuie să slujască mai mulți preoți, iar ritul grecesc cerând timp mai îndelungat, nu se pot face în biserica de ritul latin toate ceremoniile prescrise pentru ritul oriental, ceea ce jignește mult pe credincioșii greco-catolici inculți, iar neuniților le dă prilej de ponegrire.

3) Lipsa exemplului bun. Anume, soldații gr. catolici aflători pe lângă agenția cesaro-regească nu sunt constrânși din partea superiorilor lor ca să asculte liturghia parohului greco-catolic și astfel în loc să premeargă altora cu exemplu bun, insultă pe ceilalți și ei înșiși iau parte la slujbele neuniților, ceea ce reiasă — zice Bob — și din scrisoarea anexată a misionarului. — De aceea roagă guvernul, să intervină la Impăratul, spre a se putea dobândi libertatea cultului pentru greco-catolici. — Sperează, că aceasta s'ar putea obține și în urma faptului, că Țarul Rușilor nu voiește să fie împiedecat nimeni dintre supușii săi întru exercitarea cultului. Dacă aceasta se va exopera, greco-catolicii răspândiți prin Țara Românească nu numai că vor merge bucuros la misionarul unit și vor asculta slujbele acestuia, ci vor cere — jertfind chiar dela ei lor, de bună voie — să li se dea mai mulți preoți (dorință care și-au și exprimat-o deja), iar văzând că li se va ridica și biserică proprie, vor putea crede mai ușor, că preoții propriului lor rit vor rămâne statornic cu ei. — În sfârșit cere, ca cei de pe lângă agenție să fie îndrumați să cerceteze pe parohul lor propriu și să asculte slujba acestuia.

Guvernul din Cluj a și intervenit la locurile competente pentru a se satisface aceste doleanțe ale episcopului Bob. Agentul *Fleischhaki* la 11 Aprilie 1829, în raportul său trimis din Siblu, răspundea la întrebarea ce ișse adresase dela Viena, privitor la felul cum s'ar putea căpăta *tolerarea ritului unit* și clădirea unei *biserici proprii pentru greco-catolici*. Păreră sa era: „*Cât vor fi sub Turci, Muntenii nu vor fi toleranți. Uniții sunt urâți mai tare decât credincioșii oricărei alte religii. Un domn, care ar permite biserica cerută, s'ar expune răscoalei sau afuriseniei*“. Cu toate că Bob în relatarea făcută către guvern pretinde a ști — zice *Fleischhaki*, — cumcă Țarul ar fi tolerant față de diferitele confesiuni ale supușilor săi, și că prin urmare va practica această toleranță și față de uniții din Valachia ¹⁾, el se îndoește de aceasta, deoarece Țarul va fi influențat de spiritul din provincia ocupată. „Apoi, uniții trăesc în diferite locuri și în condiții variate. Amintește cazul lui Grigorie Maior. În sfârșit, uniții — spune agentul — nu-și dau seama de deosebirea ritului lor, (în privința ritului nici nu e vreo deosebire n. a) și cercetează bisericile neunite, fără ca pentru aceasta să poată fi suspectați. Iar subofițerii Agenției, neputând merge la Cioplea, (unde, în reședința episcopului dela Nicopole, își avusese locuința sa misionarul greco-catolic Benjamin Todor, care a fost trimis în timpul din urmă în Valachia și care de câteva lumini s'a reîntors din noi în Ardeal), — merge la biserica catolică“ ²⁾.

Acest raport al agentului *Fleischhaki* a fost comunicat din partea guvernului din Cluj și episcopului Bob, cu data de 9 Mai 1829 (nr. aulic 1624) ca anexă la un decret aulic ce i se trimitea.

În baza acestei informațiuni, Bob scria lui Molajoni, cu data de 31 (19) Iulie 1829, că deși crede că va fi primit și Dânsul răspunsul negativ, privitor la autorizare liberului exercițiu al religiunii gr. catolice în Valachia, totuși, fiindcă chestiunea a fost întreprinsă de comun acord, îi comunică în copie rezoluțiunea primită dela guvern. Constată cu durere, că nu s'a putut ajunge la scopul dorit, din cauza uneltirilor ce s'au pus la cale. Păreră pesimistă exprimată de agent a pricinuit

¹⁾ Iorga, o. c., p. 414

²⁾ Iorga, ibidem.

rezoluțiunea ce s'a dat, a curmat firul întregii întreprinderi, făcând să se piarză totodată orice speranță de a mai putea salva „oișele rătăcitoare“ prin Țara Românească. „Și dacă nici pentru aceia cari sunt într'adevăr uniți, nu putem spera liberul exercițiu al religiei, atunci misionarul greco-catolic devine de prisos, deoarece cei mai culți, de o parte sunt convingși de veritatea religiei catolice, de altă parte se folosesc de intermediul preotului romano-catolic, iar cei neștiutori, dacă nu vor avea preot deosebit și biserică în care să poată observa exact ritul lor, nu vor putea fi reținuți în unire“. Iar faptul că slujba greco-catolicilor se face în aceeași biserică cu a romano-catolicilor, — dă și prilej ortodocșilor să-și reînnoiască vechiul cântec, cumcă prin unire nu se intenționează altceva, decât ca să fie trecuți cu toții la ritul latin. Nefiind deci speranță de a se putea zidi biserică separată, nu se poate aștepta nici un rezultat de seamă. — Raportul agentului nu dă nici o încurajare pentru aceasta, decumva Dânsul (Molajoni) cunoscând împrejurările nu ar putea descoperi vreo modalitate.

La această scrisoare a episcopului Bob, care se plângea totodată de neputințele vrăstei sale înaintate (era în al 90-lea an), Molajoni a răspuns ¹⁾, exprimându-și speranța, că mai târziu va primi totuși o rezoluțiune favorabilă la reprezentațiunea ce a înaintat.

Chestiunea însă va avea să doarmă până la anul 1833, când se va relua iarăși firul scrisorilor, pentru trimiterea din nou a unui misionar greco-catolic în Țara Românească.

Beniamin Todor la Blaj

La sfârșitul anului 1828, Beniamin Todor își încheia cariera de misionar greco-catolic în Țara Românească. Nu știm cu precizie ziua când a plecat din București (ori Cioplea) și când a ajuns înapoi la Blaj. Știm, că în 12 Septembrie (1828) își exprimase dorința de a se reîntoarce în Ardeal. Cunoaștem apoi răspunsul lui Bob din 1 Noembrie 1828 precum și scrisoarea acestui către guvernul din Cluj în chestiunea misionarului, trimisă la 26 Decembrie 1828, pe când Todor încă nu sosise la Blaj.

¹⁾ În Prot. presidial din 1829 a fost notat acest răspuns la nr. 675, cu data de 5 Sept. (24 August v), fără a se trece însă și obicinuitul rescript.

Dintr-o scrisoare a episcopului Lemeni, din 26 Octombrie 1833 către nunciul apostolic din Viena, Petru Ostini, reiasă că Todor a funcționat în Țara Românească până la sfârșitul anului 1828, când schimbându-se împrejurările, a fost silit să se reîntoarcă acasă.

În raportul lui Fleischhagl trimis din Sibiu la 11 Aprilie 1829, se spune, că Beniamin Todor de câteva luni era reîntors în Ardeal ¹⁾.

Deci, foarte probabil, Todor va fi sosit la Blaj în cursul lunii Ianuarie 1829, după ce mai bine de trei ani îndeplinisese spinoasa și ingrata însărcinare de misionar greco-catolic în „Valachia“.

Rolul pe care l-a avut la Blaj Beniamin Todor „misionarul apostolic reîntors din expedițiunea oficioasă“ ²⁾ în calitate de catehet la școala primară (1829), de provizor (econom) apoi de prepozit (egumen) al mănăstirii (1830—1833) nu mai intră în cadrul prezentului nostru studiu.

Vom aminti doar atât, că funcțiunea de egumen i-a fost fatală. Neputându-și da seama de felul cum a administrat fondul de studii și venitele averilor mănăstirești, a fost destituit, iar în Decembrie 1833, trecea iarăși Carpații spre Țara Românească, dar de data aceasta nu cu nimbul unui „misionar apostolic“, ci, rebus infectis, ca un dezertor ³⁾.

El avea să-și sfârșească viața ca profesor la seminarul teologic din Râmnicul-Vâlcei, sub numele de V. Teodorescu, zis și Ardeleanu ⁴⁾.

Epilogul încercărilor de misionarism

La cinci ani după reîntoarcerea lui Beniamin Todor din postul de misionar pentru credincioșii greco-catolici din Țara Românească, se încerca reluarea firului întrerupt cu ocaziunea războiului ruso-turc (1828—29).

¹⁾ Iorga, o. c., p. 414.

²⁾ Scrisoarea lui Bob către canonicul Simion Crainic, 16 Martie 1830.

³⁾ Raportul egumenului Ladossy către episcopul Lemeni, din 22 Decembrie 1833, despre eșecul lui Beniamin Todor.

⁴⁾ Dr. Ioan Rațiu, Din trecutul Ordinului Bazilican, în Anuarul institutelor de învățământ gr. cat. din Blaj, pe 1911—12, p. LIX; și N. Iorga, Ist. lit. rom. în veacul al XIX-lea, I, p. 286—287.

În 1833 episcopul Lemeni primea din partea episcopului de Nicopole, Iosif Molajoni o relatare, în care acesta schița starea jalnică a uniților aflători în Țara Românească. Indemnat de aceasta scrisoare, Lemeni se simțea îndatorat — după propria mărturisire, — ca să apere de primejdie atâți credincioși aflători acolo, cari fiind ignoranți se lăsau amăgiți de identitatea riturilor și se aruncau ușor în brațele pierzării. Episcopul dela Blaj scria deci cu data de 16 (4) Octomvrie 1833, nunțiului apostolic din Viena, Petru Ostini, în chestiunea obținerii liberului exercițiu al religiei pentru uniții din Valachia.

În această scrisoare trimisă prin episcopul Molajoni, Lemeni amintește de cererile adresate de înaintașul său (Bob) către Împăratul în această chestiune, cari cereri însă, din cauza împrejurărilor maștere, n'au putut obține rezultatul dorit. — Lemeni face apoi istoricul pe scurt al întregii chestiuni, începând cu corespondența din 1814, dintre Bob și Fortunato Ercolani (episcop de Nicopole) și schițează activitatea și piedecile întâmpinate de cei doi misionari trimiși dela Blaj: Grigorie Maior și Beniamin Todor. Amintește demersul făcut de Bob, după revenirea lui Beniamin Todor, de a se exopera pentru uniții aflători în Valachia libertatea cultului și de a li se permite să-și edifice biserică. Dar la informațiunile trimise de agentul Fleischhagl, — spune Lemeni — Bob a primit cu data de 9 Mai 1829 (nr. aulic 1624) o îndrumare, să renunțe la această cerere, nefiind — între împrejurările de atunci — nici o speranță să se poată obține acele lucruri. — Față de soarta tristă a atâtor mii de suflete, el (Lemeni) a socotit de bine să recurgă la patronajul nunțiului. Crede că dificultățile ce stau în calea acestei intențiuni salutare nu sunt atât de mari, încât să se pară că n'ar putea fi învinse. În ce privește greutățile din partea Înaltei Porți și a Patriarhului din Constantinopol, întrucât, firește, Țara Românească, politicește și bisericește depinde de ele, acestea n'ar avea de ce să se sesizeze, deoarece libertatea cultului se cere numai pentru uniții cari au trecut din Transilvania, fără a se tinde să li se cauzeze vreun prejudiciu. Exoperarea liberului exercițiu al religiei e de lipsă și din punctul acela de vedere, că poporului, dacă nu va ști că e permis cultul greco-catolic, îi va fi rușine să meargă la slujbe, mai ales dacă vor ști că vor fi pedepsiți în cazul că

ar cuteza să se împotrivescă. — Lemeni se mângăia cu ideea, că Țarul care permite soldaților uniți din Polonia și Galiția să trăiască în pace, nu ar putea să denege această libertate numai uniților români, mai ales când în Valachia toate sectele se bucură de libertatea cultului. — De încheiere roagă din nou pe nunțiu să intervină pentru a se obține libertatea cultului pentru uniții aflători în Țara Românească, și prin aceasta să scape de peire atâtea mii de suflete.

La 26 (14) Decembrie 1833, episcopul Molajoni încunoștința pe Lemeni, că el s'a reîntors (dela Viena) și că a încredințat scrisorile Nunțiuului.

Din partea Împăratului, prin mijlocirea guvernului dela Cluj, se comunica Episcopului din Blaj un intimat, privitor la trimiterea unui misionar pentru grija sufletească a greco-catolicilor aflători în Țara Românească.

Răspunzând acestui intimat, la 11 Ianuarie 1834, Lemeni, cântărind împrejurările din Țara Românească și ținând cont de experiența câștigată cu cei doi misionari de până acum, adresează președintelui guvernului din Cluj, baronul Ioan Iósika, un demers în chestiunea misiunii **library Cluj**

În această reprezentățiune expune condițiile pe cari le crede indispensabile pentru ca o astfel de misiune să aibă efectul dorit. 1) *Să se obțină libertatea cultului.* Aceasta s'ar putea face atât prin mijlocirea organelor administrative aflătoare în Țara Românească, — ale Țarului, cât și prin intermediul Împăratului Austriei. 2) *Uniții să fie înzestrați cu biserică proprie.* Deja în Conciliul Florentin s'a stabilit, ca riturile să nu se amestece, iar papii Clemente XII și Benedict XIV au fixat acest lucru în decrete. Numeroși uniți din București și satele învecinate și-au exprimat această dorință celor doi misionari. La 1825, după ce Benjamin Todor fusese trimis acolo, erau întruniți deja atâția uniți, încât însuși Molajoni recercase pe Bob în chestiunea cheltuelilor de edificare a bisericii și a trimerii mai multor preoți. Mai mult chiar, înainte de intrarea Rușilor în țară, se aflase deja și binefăcătorul care se angajase să dea locul și să edifice biserica. Întru cât privește părerea ortodocșilor, pentru aceștia va fi o jignire mai mică văzând pe preotul unit slujind în biserică proprie, decât în cea de rit latin. Biserica romano-catolică de altfel nu e potrivită nici prin construcția ei pentru serviciul divin oriental și

nu ajunge nici timpul ca să se îndeplinească toate slujbele conform ritului. 3) E de lipsă *să-și aibă reședința la București*, unde cei de pe lângă agenția cesaro-regească să poată premerge altora cu exemplu. Până când misionarii își aveau reședința la Cioplea, oficialii uniți mai cultți, mai bucuros cercetau slujbele latinilor, decât să meargă până la Cioplea, iar cei mai simpli intrau în bisericile ortodoxe. Preotul trebuie să fie în mijlocul credincioșilor săi. 4) *Protecțiunea Agenției*, pentruca misionarul să poată fi apărat împotriva insultelor la cari ar putea fi expus din cauza urei confesionale a preoțimei ortodoxe, ori a administrației. — Misionarul să asculte de instrucțiunile Agenției, iar Agenția să fie datoare, în cazul când plânsorile vor fi justificate, să-l împărtășească de protecțiunea și asistența cuvenită.

În afară de aceste norme generale, de cari va trebui să se țină seamă la trimiterea noului misionar, Lemeni crede că misionarul la rândul său, pentru a evita iritările posibile, va trebui să corespundă următoarelor condițiuni: 1) Să facă pastorația și educația religioasă a credincioșilor săi, mai ales a celor neînvățați, cari din cauza identității ritului, au început a se servi de tainele neuniților. Să procedeze însă cu prudență, fără invective la adresa religiunii ortodoxe și mai ales să nu atace — fie în public ori în particular — pe neuniți, ci să le câștige sufletul prin exemplu și conversație plăcută. Despre deosebiri de credință dintre uniți și neuniți va vorbi modest și fără de-a ofensa partea adversă. E nevoie să se lămurească în ce constă sfânta unire, deoarece uneori uniții sunt confunđați cu unitarii, de unde provine și valul de ură împotriva lor. Amintește cazul, când el Lemeni, fiind protopop la Cluj, a fost vizitat de Mitropolitul din Țara Românească și acesta l-a întrebat că ce-i unirea, și după ce dânsul i-a expus în mod succint în ce constă, Mitropolitul a rămas cu convingerea că uniții se deosebesc puțin de neuniți și că dracul nu este așa de negru precum se descrie.

2) Până ce va putea fi provăzut cu biserică proprie, își va avea locuința la călugării franciscani și își va face slujba în biserica lor, la ora fixată. Va respecta posturile și ajunurile ritului oriental, ferindu-se de a da anză la bănuiala că ar

mânca de dulce sau că ar posti numai ca latinii. Ritul nu-l va amesteca cu al latinilor, deci nu va concelebra cu romano-catolicii. La slujba lor firește poate asista.

3) Neavând episcop propriu în Țara Românească, să recunoască iurisdicțiunea episcopului de Nicopole, și să asculte de îndrumările aceluia, iar la caz de dificultăți va cere sfat dela Dânsul și dela urmașii săi, a căror subaltern nu va înceta de a rămâne.

4) Se va îngriji să îndemne pe greco-catolicii aflători sub protecțiunea agenției, să-și îndeplinească datorințele de supuși, ca astfel prin pilda vieții lor să servească de model subalternilor lor și să le insuflă respect față de sfințenia religiei pe care o profesează.

5) Va cerceta localitățile unde va afla că sunt mai mulți uniți și ca un părinte bun își va îndeplini slujba și față de ei.

Din cele premise spune Lemeni — urmează dela sine, că libertatea cultului este atât de necesară, încât fără de ea, misiunea poate fi socotită de infructuoasă, deoarece cei mai culți — cari și așa sunt puțini, merg la biserica romano-catolică, iar oamenii simpli, dacă nu se vor convinge despre libertatea cultului, nu vor putea fi împiedecați dela frecventarea slujbelor neuniților. Fără de a avea asigurată libertatea cultului, prin trimiterea unui misionar nu s'ar înregistra profit, ci pierdere. — Dacă se va nivela terenul, Lemeni declară, că se va îngriji de alegerea prin concurs a unei persoane potrivite. — De încheiere, recomandă din nou în grija guvernului, cele cuprinse în remonstrațiunea înaintată.

*

Cu aceasta se întrerupe pentru multă vreme seria încercărilor pentru a se veni într'ajutorul păstoririi greco-catolicilor trecuți în Țara Românească.

Uniții trecuți în țară nu și-au mai avut păstorul lor sufletesc până aproape de zilele noastre.

La 1886 *Dr. Demetriu Radu*, tinăr de abia 25 de ani, de curând reîntors dela Roma, unde în colegiul Urban de Propaganda Fide terminase în mod strălucit filosofia și teologia, — era trimis din partea Mitropoliei dela Blaj, la București, ca paroh al Românilor greco-catolici de acolo.

Prin aceasta, chestiunea se rezolva în mod definitiv.

Inflăcăratul preot-profesor, care izbutise nu numai să păstorească în mod satisfăcător pe credincioșii săi uniți, ci prin predicile sale avântate a stârnit nu arareori stima și dragostea atâtor ortodocși, acest viitor mare arhieru de Oradea, care avea să-și încheie viața ca martir național în senatul României întregite, în Bucureștii primelor sale avânturi, nu odată se va fi cugetat la smeriții săi înaintași: preotul Grigorie Maior și călugărul Beniamin Todor, cari au tras primele brazde în ogorul înfelenit al pastorației greco-catolicilor trecuți în Țara Românească.

Revine I. P. S. S. Dr. Vasile Suciuc, primul mitropolit al Românilor greco-catolici din România întregită, sarcina și meritul de a se fi îngrijit într'un mod deosebit de pastorația uniților, cari dela 1918 încoace s'au înmulțit în mod considerabil în Țara Mamă.

Dr. Coriolan Suciuc

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CRONICA

Rex

„Rex“ e o revoluție

Tinerii dela „Rex“ sunt revoluționari. Da, și sunt singurii adevărați revoluționari, fiindcă înainte de a revoluționa lumea din jurul lor au făcut revoluție în cea din lăuntru lor. Programul lor e vast, însă mai întâiu de toate ei vreau să transforme societatea pe dinlăuntru. Greșala transformațiilor sociale moderne e următoarea: vrem să preschimbăm și în acelaș timp ținem la mentalitatea noastră; energiile cari împing la acțiune nu sunt decât crize nervoase, o supărare pe societatea imorală care fură și petrece. Incepem dar nu putem continua și nu vom sfârși niciodată. Nu asistăm noi oare la un atare spectacol dat de fiecare nouă legislație.

Ce fac deci tinerii dela „Rex“? Stabilesc mai întâiu în ei înșiși împărăția lui Hristos, apoi, focul acesta pe care l-a aprins Hristos în ei, se nizuiesc să-l propage cu furia unui șampion care vrea să întreacă pe-un rival.

Prin urmare „Rex“ e literalmente o mișcare de incendiatori. Intâlnim și 'n alte părți grupări de tineri cu un scop oarecare însă câte energii irosite din faptul că Hristos nu are loc în programul lor. Or, Rex vrea să grupeze toate energiile în jurul Aceluia care e „calea, adevărul și viața“. Orice reformă ce tinde spre o revoluție lăsând afară pe singurul Reformator competent, Isus Hristos, se obosește în zadar, deviază și e sortită nereușitei.

Tinerii dela Rex, însuflețiți de o mare dragoste față de Cel ce iubeste pe toți, și față de semenii lor, își iubesc patria fiindcă Biserica le poruncește acest lucru și sunt gata cu tot desgustul lor față de războiul destructiv, să-și apere granițele cu primejdia vieții. Prin urmare nu sunt comuniști. De egoismul burghez le e scârbă și doresc ca bogații să practice cu strictete spi-

ritul sărăciei. Ei cearcă să-și alătore pe toți aceia cari sunt „*catolici înainte de toate*“.

Iată câteva din ideile pe cari Rex le sugerează lui Francçois Mauriac dela Academia franceză, care Mauriac semnează: Fr. Mauriac dela „Rex“.

Mistica „Rex“-ului

Rex e o casă de editură care grupează un anumit număr de colaboratori legați de firmă cum ești legat de-o meserie? Nu! Să fie Rex ceea ce se numește „o operă bună“ unde niște „tineri buni“ se devotează cu răbdare și cu bunăvoință, spre mai marea mărire a lui Dumnezeu? Nu! Ci, Rex e o atmosferă constatătoare dintr'un puternic dinam pus în mișcare de un *entuziasm rece*. Rex e o cavalerie modernă. El vrea ca în inima vieții moderne să răsunе timbrul clar al mentalității creștine.

Cavalerii dela „Rex“ nu permit să fie numiți anti-comuniști, anti-socialiști. „Noi nu formăm o mișcare de apărare ci de cucerire... Mai întâiu noi suntem însuflețiți de o mare dragoste față de oameni ori cine ar fi ei. Noi căutăm pe cei răătăciți, pe neliniștiți, pe desperați ca să-i aducem la acea fraternitate umană care nu e cu puțință decât sub hlamida lui Hristos. Iată de ce tot ce înțerează pe oameni ne înțerează și pe noi. Iată de ce vastul nostru câmp de acțiune n'are limite. Noi ne folosim de tot ce ne e la 'ndemână spre a ni-le face unelte de cucerire. Și de aceste instrumente ne servim cu o nizuință de eleganță și sportivitate care uneori a făcut să fim numiți diletanți“.

Rex reușește fiindcă e o școală de disciplină. Dl Leon Degrelle e capul mișcării; colaboratorii îi sunt prieteni, dar el e respectat, ascultat. Ideile lui sunt primite și nu 'nspăimântă. Cei dela Rex nu se tem de nimic neavând nimic să piardă, nu se tem de nici un cataclism politic fiind liberi ca soldații cari aspiră la năzuinți supraomenești.

„Noi avem în noi înșine o încredere nemărginită. Veți zice mândrie. Nu, sau foarte puțină. Avem talente

ordinare cum găsești la toate răscrucile. Inșă noi știm că disciplina și pasiunea duc la infinit posibilitățile omului.

Avem încredere în noi înșine? Da, fiindcă în noi trăește Dumnezeu“.

Și, oamenii aceștia rășboinici se întrunesc de două ori pe săptămână într'o capelă ca să asculte sfânta Liturgie. Acolo Rex (regele), adevăratul Rex, care se jertfește pentru toți oamenii fără excepție, face să palpите inimile, luminează mințile și-i întărește pentru acțiune. Acestea sunt ideile pe cari ni le dă Jean Denis dela Rex, asupra misticei Rex-ului. In capul articolului ni-se dau trei fotografii dintre cari una reprezintă o defilare comunistă, alta o manifestație rasistă iar a treia o mare manifestație catolică având ca fond biserica Sfânta Gudula, colegiala din Bruxelles.

Puterea de cucerire a Rex-ului

„Supușii lui Hristos nu sunt numai credincioșii catolici sau numai creștinii botezați, cari, în virtutea botezului depind în mod juridic de Biserică chiar dacă în realitate sunt departe de ea prin schisme sau erezie, ci și aceia cari nu aparțin nici cum religiei creștine. Astfel, încât împărăția lui Hristos e tot așa de vastă ca lumea și ca umanitatea“. Iată ce ne spune o enciclică a Papei Leon XIII apărută în Maiu 1899. — Acesta-i orizontul deschis tinerilor dela Rex. Nu ambiții meschine nu cuceriri minimaliste.

Aventurierii nu răspund celor ce îi întreabă încotro se duc.

Rex, după spusa D-lui Amand Giradin e o mișcare de tineri în plină luptă, în plină cucerire.

Lumea în care lucrează tinerii entuziaști dela Rex, e lumea proletarilor sindicalizați, a capitaliștilor ipocondri, a viaduct-urilor cari fac legătură între două piscuri, e lumea skykroppers-urilor și a buildings-urilor cari gem de telefoane, lumea arhitecturilor îndrășnețe.

Și, Dl Amand Giradin continuă: „Pârăitul mașinilor de scris, urletele autoritare și desperate ale sirenelor,

avioanele cari fredonează, motocicletele răpăitoare, ți-pătul locomotivelor în depărtare, semnalul de plecare al vapoarelor, ciocănitul surd al compresorilor, implacabilul susur al turbinelor, toate acestea ne mișcă ca o patetică simfonie a lumii“.

— „La noi poți trăi, adică poți combate cu bucuria și optimismul ce-ți dă o credință vie.

Iată adevărata putere de cucerire a Rex-ului.

Organizația Rex-ului

Să luăm la 'ntâmplare răstimpul din 22—31 Iulie 1933. Ceeace face 10 zile. Și, să nu credeți că aceste zile reprezintă un record. Nu, ci ceeace poate face adevărata acțiune catolică.

În aceste 10 zile a fost de lipsă să se asigure expediția la ceeace urmează:

1. Trei ediții diferite din „Soirées, fie 110.000 ex. Greutatea exemplarului 200 gr. Total kg. 22.000.

2. O ediție a ziarului „Vlan“ de tot 70.000 ex. à 50 gr. 20.000 ex. speciale în l. flamandă. Total kg. 4.500.

3. 20.000 ex. din romanul lui Ludovic Th. Jurdant „Orient-Express“ (Colecția națională) à 300 gr. Total kg. 6.000.

4. 3.000 ex. din „Prosper de Haulleville“ (colecția „Les Rois“) à 300 gr. Total kg. 900.

5. 20.000 ex. „Rex“ à 50 gr. Total kg. 1.000.

6. 3.000 ex. din „Notre Dame des Pauvres“ de Roger Saussus, à 300 gr. Total kg. 900.

Total general kg. 35.300.

Ceeace reprezintă încărcătura alor 50 de camioane. Și asta nu-i decât un aspect.

De ce socoteala aceasta? Dar... spre a vă da o idee de ce pot face o mână de oameni cari spun că-s nebuni pentru Hristos și cari vreau să edifice o cetate nouă, cetatea visurilor lor în care Hristos — Rege — va fi Stăpânul.

Ne pare foarte rău că nu putem alătura câteva fotografii. Cât ar fi ele de sugestive! Mașini, mormane de publicații, ronlouri de hârtie cari ar putea servii de tă-

vălucuri la povara drumurilor, camioane, oameni la muncă, redactori... și aici e ceva nou: cu mânecile sufocate, da, căci se lucră din greu la Rex!

Propaganda Rex-ului

Bluff! zic unii. Da, bluff, însă bluff-ul a fost la 'nceput pentru a-și da curaj. După bluff-ul acesta se găsește o propagandă intensă și organizată.

Camionul sonor e bluff! Oh nu, ci în stilul cel mai modern. În camionul acesta e un suflet; un microfon și un megafon.

Camionul pleacă, se oprește acolo unde Rex are ceva de pescuit. Cântă Carmen, un foxtrot, și lumea se adună, se schițează un dans și... deodată muzica 'nce-tează. O voce puternică, desmierdătoare, imperativă laudă și face reclamă pentru „Soirées“. Se împart numere-specimen. Apoi... un avion! Da un avion! Al Rex-ului și încă pilotat de un om dela Rex: Hubert d'Jdewalle. Plouă sute de prospectus-uri multicolore.

Ce să mai zicem de afișajul de zi și noapte, pretutindeni. Iți sare în ochi. Ba bine că nu, doar trebuie să se știe că Rex există. Rex devine o obsesie. Ba vin și-acasă. Li alungi? Păcat. Dar vin ei iară. Nu le vei putea rezista.

Rex are 500 de propagandiști organizați împărțiți pe zone. Ei au șefi regionali, primesc un întreg material de propagandă și de recrutare; activitatea lor e controlată și sunt obligați să trimită regulat un raport, după cum fac reprezentanții de comerț.

Cine-s propagandiștii aceștia? Tineri și tinere (ceeace are Belgia mai sănătos). Apoi, lucrători, funcționari studenți. Chiar mame de familie și preoți cu toate că cei din urmă nu-și mai văd capul de lucru.

...Ce să mai zicem de ceaiurile organizate cu scopul de a obliga pe invitați să se aboneze la publicațiile dela Rex. Ceaiuri fără bal, bine 'nțeleș. Tinerimea catolică belgiană nu dansează dar pentru aceea îi place să fie veselă.

500 de propagandiști! Asta-i enorm într'o țară unde propaganda înseamnă „luptă“. — Jean Wallens, propagandist din Bruxelles a avut un accident de motocicletă în timpul serviciului. Piciorul îi e rupt în patru locuri. Intins pe un pat în spital el strigă în delir: „Rex, Rex“!

Celor ce au credință și tărie...

(câteva gânduri dela Rex) de Leon Degrelle

... Noi zidim o cetate nouă, modernă. Și nu cerem nimănui nimic, nici un ban nici o încurajare. Vrem să fim de o independență sălbatică.

... Suntem apostoli, ne-am dedicat viața lui Hristos-Rege, dar noi vrem să fim oameni de afaceri cari cred că contabilitatea, ordinea, iscusința, metoda pusă în serviciul lui Hristos fac barem atât cât face o deplorabilă molătate.

... Destule opere au fost o saladă, ghiveciuri viermănoase. Lucrul ăsta a făcut catolicismului mai mult rău decât bine.

Tineri, fraților, să știți că Rex e o rețută pe ale cărei parapete dacă nu vă urcați cu arme cu tot, sunteți niște lași! Dacă nu ne susțineți din toată puterea voastră sunteți lăncezi! Să vină cu noi cei ce-s cuceritori, cei ce aparțin rasei cuceritorilor și martirilor. Ceilalți cari se tem de orice, cari nu simt în ei nici lipsa de a se jertfi nici pasiunea lui Hristos, aceia pot sta acasă să se pârzolească lângă vatră irosindu-și vieața. De ăștia n'avem lipsă. Dar deschidem largi porțile și brațele celor ce au tărie, curaj pentru luptă și ascultare.

A. Merckx

Institutul Social Român

Era în Aprilie 1918, acel an rămas scris cu litere de sânge în cartea neamului, când — la Iași — a luat ființă *Asociația pentru Studiul și Reforma socială*, în mijlocul unor situații excepționale. Țară micșorată și ingenunchiată, vieața socială și de stat pornită pe panta descompunerii, lumea desorientată. Se cerea ceva nou, care să atașeze spiritele unei idei și să le dea încredere. Și reacțiunea a venit. A pornit din îndemnul câtorva cărturări exilați la Iași de vitregia vremurilor. „Cei mai de seamă cărturări ai neamului, îngrămădiți acolo de asprimea istoriei, din restul Regatului evacuat, dar sporțiți și cu refugiați din pământurile iredente, erau martori ai dezastrului și nu-l puteau accepta. S'a petrecut atunci în comunitatea lor aceeaș revizuire de conștiință și s'au luat aceleași hotărâri pe cari tocmai țara pe care le stârnea le cunoscuse cu mai bine de un veac în urmă, în zilele napoliene. Trebuia pregătit un nou suflet și acesta ajutat, între hotarele strimțate și României împutinați, deocamdată să lege strâns ceea ce se destramă, iar mai târziu să recâștige, poate, cât pierduse, rășluri și idealuri. Paguba din ordinea materială trebuia compensată și întrecută printr'un adaus din ordinea morală“¹⁾).

Plămădită în vremuri de restriște, pusă subț prezidenția unui om puțin cunoscut atunci dar merit să câștige un nume și prestigiu, dl D. Gusti, *Asociația* a prins teren și la București unde ideea a fost purtată de demobilizați. Opinia publică s'a simțit și ea atrasă mai ales când preocupările grupării au fost cristalizate într'o publicație *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială* apărută în 1919 care de atunci apare regulat.

Când vremurile s'au limpezit, *Asociația* și-a mutat sediul la București iar în 1921 a luat naștere *Institutul Social Român* datorită unui număr de specialiști în știința socială cu menirea să cerceteze problemele sociale ale României.

Odată Institutul înființat, începe munca sistematică.

Organizarea și conducerea Institutului a căzut în sarcina profesorului D. Gusti care s'a dovedit un abil teoretician și practician al ideii. Dl D. Gusti prin înțeleapta sa conducere a imprimat vieața institutului făcându-i o directivă și o metodă

¹⁾ Em. Bucuța, Boabe de grâu — Aug.—Sept. 1931, pag. 371.

de lucru, adecă, a pus la temelia organizației Institutului o concepție sociologică și un mijloc de cunoaștere a realității sociale: *monografia sociologică*.

Pentru dl Gusti — „Sociologia este știința realității sociale; realitatea socială ni se înfățișează sub forma unor unități concrete, multiple și complexe, răspândite pretutindeni, cu variații după timp și loc, încât stăpânirea ei științifică nu este posibilă dela masa de lucru și nici numai cu ajutorul bibliografiei; ea trebuie cercetată direct în toate adâncimile și toate amănuntele în care se găsește. Este tocmai mijlocul pe care ni-l dau cercetările monografice“¹⁾. „Sociologia monografică îmbină într'o nouă sinteză teoria cu faptele, dând celei dintâi un conținut și o fundamentare, iar celor din urmă o formă rațională și o structură științifică. Iată pricina pentru care cercetările monografice întreprinse de noi sunt călăuzite de un sistem de sociologie cu un caracter logic formal, rezultat al unei îndelungate experiențe științifice“²⁾. Și o pătrundere „activă în ființa realității, o scormonire de sensuri și o transpunere creatoare (a realității în termeni și operații de lămurire ale științei“³⁾, mijlocește sociologiei monografia sociologică. Pentru că „monografia nu se oprește numai la descripție și nici numai la culegere de fapte; ea se ridică până la cele mai îndrăsnețe operațiuni științifice, dela condițiile de producere ale fenomenului social până la explicarea mecanismului de funcționare și înțelegere intuitivă a sensului adânc obiectiv pe care îl cuprinde. Astfel monografia are de îndeplinit cunoașterea integrală a realității sociale în esență, manifestările și condițiile ei de viață, dela formele concrete și fragmentare până la cele mai abstracte și universale“⁴⁾.

În acelaș sens se exprimă și dl Traian Herseni, harnicul colaborator al dlui Gusti⁵⁾. „Dacă suntem siliți, de fapte, să recunoaștem sociologiei două lucruri: că a fost servită de capete filosofice și științifice înafara oricărei discuții și că totuș

¹⁾ D. Gusti, în studiul introductiv la lucrarea d-lui Traian Herseni, *Teoria Monografiei Sociologice*, editura Institutului Social Român — pag. 44—45.

²⁾ Idem pag. 43.

³⁾ Idem pag. 55.

⁴⁾ Idem pag. 56.

⁵⁾ Teoria Monografiei Sociologice pag. 94.

lipsa observației serioase și complete a dus-o la o situație de interminabilă controversă, nu ne rămâne să constatăm decât o singură scăpare: *să ne întoarcem la realitate*. Și dacă observația unuia singur asupra unui întins domeniu de fapte n'a dat roade, *să procedăm colectiv* și pe bucăți de realitate socială cât mai mici. Să propovăduim *monografia socială*, adică prudența, scrupulozitatea, seriozitatea științifică sau cultul realității și prin aceasta cultul adevărului*.

Sprîjiniți pe această ideologie, cei grupați în jurul Institutului Social Român, s'au împărțit pe secțiuni și s'au coborît din birou în mijlocul realității trăite. Incepând cu vara anului 1925, dl Gusti cu studenții Seminarului de sociologie au întreprins cercetări pe teren, în diferite comune cari au păstrat mai pure datinile străbune. Lucrul a fost urmărit sistematic, ca informația să fie cât mai fidelă și complectă. S'a adunat în felul acesta, material mult care așteaptă să fie coordonat și prelucrat. Membrii institutului sânt în plină activitate și materialul în lucru.

Deocamdată, Institutul ne face plăcută surpriză de a inaugura seria publicațiilor sale prin cartea cunoscutului cercetător în domeniul sociologiei, Traian Herseni (*Teoria monografiei sociologice*, cu un studiu introductiv de dl D. Gusti despre *Sociologia monografică, știința a realității sociale*) și a dlui H. H. Stahl (*Tehnica monografiei sociologice*). Sânt cărțile de început, cu scopul bine precizat de a iniția marele public în modalitățile de lucru ale Institutului. Cartea dlui Tr. Herseni, cu introducerea dlui Gusti, servește ca îndreptar teoretic, fixează doctrina și ideile călăuzitoare ale monografiei socio-jogice; a dlui H. H. Stahl precizează *tehnica* de lucru pe teren.

Alăturat acest promițător început la activitatea de până acum a Institutului, vedește rodul ideii care a grupat odinioară, la Iași, pe cărturari. Cei porniți atunci pe acelaș drum asistă cu mândrie la triumful ei. Și într'adevăr pot fi mândri. Conducerea institutului, prin prețioșii săi colaboratori, a sosit acum pe calea realizărilor.

Ion Covrig-Nonea

CĂRȚI

Orologhion care cuprinde urmarea orelor și câte sunt de lipsă spre săvârșirea laudelor de toate zilele, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj, 1934.

Purtătoare a ideilor de reînnoire națională și tezaur al limbii românești cu toate formele-i de evoluție, cartea bisericească, cedând rolul întâi consoartelor cărora ea le-a mijlocit lumina zilei, mai păstrează și azi mare parte din rolul al doilea. Legată strâns prin text de cărțile celor trecute vremi ea și-a înnoit forma confirmând dreptul vieții multor cuvinte noi, dar a păstrat tot cecece a avut frumos și armonios în paginile secolelor XVI—XVIII; adevărat tocmai cecece, reformatorii laici, confundând vechiul cu neadevratul, l-au suprimat din limbă ori l-au înlocuit cu neologisme. Forma e strâns legată de fond; o gândire înaltă aureolată cu simțire profundă își caută adeseori exprimarea prin inversiuni și alte abateri dela regulile gramaticale. Cartea bisericească, fiind prin esența ei cartea gândirii și simțirii, s'a simțit mai mult stânjenită de rigiditatea regulilor gramaticale și le-a schimbat, coordonându-le necesităților exprimării. Tocmai de aceea în ea găsim și azi expresia armonioasă și captivantă, care, deși exprimă gândiri grele și simțiri adânci, pare ușoară și plină de dulceață, căci expresia s'a acomodat gândirii și nu invers.

Orologhion-ul, deja în curs de compactare, este, după *Liturgierul* din 1931, a doua carte bisericească, în care p. canonic Dr. V. Macaveiu, vedește multă înțelegere și simțire în problema limbii cărților liturgice. Acelaș spirit de a înnoi, mai mult prin forme reinviolate ori armonizate decât a introduce cuvinte noi, a domnit și'n prelucrarea și supravegherea editării a cincina oară cu litere străbune a *Orologhionului*, tipărit sub acest titlu în Blaj numai o singură dată, la 1766.

Cuvântul către cetitori, dela pag. 643 ne spune că „diorthositorul“ a asemănat „cu deadinsul“ și a îndreptat textul „după al izvodului grecesc și al altor mai vechi tălmăciri românești“, că a încercat chiar, „întâia dată în limba noastră, o împărțire a Psalmilor în strofe, pentru o mai ușoară a lor înțelegere“; lucruri, desigur mari, cari dau cărții o expresie vie și simpatică. Fără îndoială, se vor găsi oameni cari să protesteze, la întâia răsfoire, contra acestor înnoiri prea mari, dar cei mai mulți vor recunoaște dela început că bine s'a făcut așa cum s'a făcut. Iată bunăoară psalmul 136 împărțit în strofe:

La râurile Babilonului,
acolo, am șezut și am plâns,
când mi-am adus aminte de Sion.
Pe sălcii în mijlocul lui,
am atârnat harfele noastre.

Că acolo ni-au cerut cei ce ne-au robii,
cuvinte de cântări,
și cei ce ne-au dus pe noi, cântec de mărire:
„Cântați-ne nouă din cântările Sionului!“
... Cum vom cânta cântarea Domnului,
pe pământ străin?

De te voi uita, Iersalime,
uitată fie dreapta mea!
Să se lipească limba mea de gâttelej meu,
de nu mi voi aduce aminte de tine:
ca început al veseliei mele!

Adu-ți aminte, Doamne, de fiii lui Edom,
din ziua Ierusalimului,
de cei cari ziceau: „Sdrobiți-l, sdrobiți-l
până în temelile lui!“

Fata Babilonului, ticăloasa!
Fericit cel ce va răsplăti ție după fapta ta
care ai făcut nouă!
Fericit cel ce va apuca,
și va izbi de stâncă pe pruncii tăi!

Câtă muzicalitate și câtă expresie! Toți psalmii își au o cadență regulată, care în edițiile anterioare n'a fost pretuită; „diorthositorul“ celei de a cincia ediție, a recunoscut și exploatat cu pricepere și chiar cu talent de creator această cadență, pe care a reliefat-o mult în întreaga carte.

Impodobită și cu lucruri noi față de ediția antecedentă, cu o notă bibliografică în care se înșiră toate edițiile dela Blaj ale Orogionului, și cu o expresivă închinare „amintirii lui Timoteiu Cipariu, celui care înainte cu una sută ani, la a. d. 1835, a tipărit la Blaj, pentru folosul bisericii și al neamului, atunci, întâia oară, cu litere străbune, aceasta carte“, Orogionul pâr. Dr. V. Macaveiu, chiar mai bine inspirat decât Liturghierul, este un dar de frumseță în literatura cărților bisericești. Calitățile textului sunt armonic însoțite de cele ale execuției tehnice, hârtie, tipar și format, pentru care lucru Tipografia Seminarului poate fi mândră și mulțumită căci înșiră, prin acest Orogion încă o carte artistic lucrată, la șirul celor de mai bine de un secol.

N. Comșa.

Vasile Bolca: Școala Normală Română Unită din Oradea, Oradea 1934.

Un secol și jumătate în viața unei instituții culturale de interes public înseamnă mult, mult mai ales socotind aportul ce l-a putut aduce această neamului și omenirii. Școala Normală gr. cat. română din Oradea înseamnă pentru neamul românesc din Ardeal un izvor de viață, o condiție de existență; împrăștiindu-și razele peste tot teritoriul din Vest al românismului a menținut și înviorat seva de viață a neamului român, conducând poporul, prin elevii ei,

spre ziua sărbătorii naționale. Un astfel de jubileu — 150 dela înființare — ar trebui să fie pentru contemporani ocazie rară de meditație, de coborâre spre ființa etnicului național; mai mult decât o sărbătoare ar trebui să fie prilej de realitare a tinerei mlădițe — sufletul național de azi — pe vechiul trunchiu al naționalității clădit numai pe credința 'n Dumnezeu și iubirea de neam.

Prin monografia prilejuită de acest jubileu, dl Vasile Bolca, profesor al școlii, aduce un serviciu indiscutabil atât școlii și românismului cât și cercetărilor culturale. Sunt reinviate aci vremuri de strămtorare și de griji

dar victorioase, când cei de sus simțiau în inimă menirea de conducători și faptele lor însemnau totdeauna un plus. Ea va fi, pentru toți cei cari au vederile clare, dovadă grăitoare, că Biserica și Școala, pe care a înființat-o și susținut-o cea dintâi, sunt temelile existenței noastre naționale și vor înțelege desigur mulți, că sugrumând temelile, chiar după ce edificiul s'a încheiat, năruirea lui este sigură. n.

C. Georgiade: Psihologia gândirii copilului. Societatea română de filosofie, București, 1934. Pag. VII+367. Lei 150.

Dr C. Georgiade prezintă un studiu asupra mentalității copilului, bazat pe multiple observații, experimentări și anchete, condus fiind de ultimele metode de cercetare ale psihologiei moderne.

Cartea, împărțită în 11 părți și 25 capitole, tratează trei chestiuni: cuprinde anume, într'un mod sumar, condițiunile fiziologico-nervoase ale dezvoltării mintale a copilului, pentru a insista mai mult în restul de 10 părți, asupra tuturor manifestărilor lui de gândire și pentru a încheia, tot sumar, despre metodele utilizate în psihologia infantilă. În esență, s'ar desprinde următoarele:

La naștere copilul nu posedă nici o mișcare precisă, toate mișcările lui fiind difuze și de tip coreiform. Funcțiunea mersului este consecința asocierii celor două funcții ale creierului mic și măduva spinării, cari asigură funcția echilibrului. La doi ani, procesul centrilor subcorticali, superiori; de aici o stăpânire de sine și o simțire mai decentă a copilului.

În primii trei ani, datorită nevoilor biologice, precum și celor instructive ale speței, copilul este numai mișcare. Pentru aceea în această epocă, evo-

luția sufletească a copilului este predominantă de *interesele motorii*, cari înglobează pe cele de cunoaștere. Pe măsură ce copilul cunoaște lucrurile din jur, gândirea lui se difuzează în obiecte intuite, apropiindu-se mai mult de planul realității, decât a conștiinței, adică se află în *stadiul gândirii proec-tive*. Originile acestei gândiri, se află chiar în ambiția psihică a sensibilității sale afective, protopatice.

Un stadiu de gândire mai avansată, este *animismul*, care durează până aproape de 12 ani și în care își difuză în spațiul obiectelor, propriile lor conținuturi cognitive și afective. Magia merge paralel cu această gândire.

Alt caracter de seamă al gândirii copilului, *egocentrismul*, gândire de domeniu pur afectiv, care reduce viziunea lumii, la viziunea sa proprie și nu le îngăduie înțelegerea raporturilor de reciprocitate și multiplicitate. Egocentrismul infantil, are înrudit cu unele fenomene patologice, ca *antismul* (refugiul în gândirea personală fără nici o preocupare de ideile și sentimentele altora) și *schizofrenia* (pierderea contactului cu realitatea).

Vieța în grupul social, îl face pe copil să-și asimileze felul de gândire a grupului în care trăiește; gândirea lui însă este tributară unei logici specifice egocentrismului, este o *gândire sincretică*. Sincretismul face trecerea dela gândirea afectivă la gândirea logică, gândire ce evită analiza și se realizează prin scheme globale.

În vederea genezei și organizării gândirii reprezentative, precum și în vederea organizării voinței și stabilității caracterului său, centrii cerebrali frontali, dezvoltarea și maturizarea lor, ca și activarea lor funcțională, joacă rol de primă importanță.

Mișcările pentru încercarea solidi-

tății membrilor și întregului corp, ușurează copilului cunoștințele despre corpul său, și în urma acestei cunoașteri, apare conștiința de sine a copilului. Datele furnizate de sensibilitatea cenestezică și proprio-ceptivă, sunt primele puncte de reper în evoluția conștiinței de sine a copilului.

Vieța în societate îl obligă pe orice individ să se debaraseze de toate particularitățile individuale cari ar greva procesul înțelegerii între semenii, constrângându-l la o gândire comună.

Caracteristica judecăților infantile, este singularitatea, concretitudinea și subiectivitatea. Toate judecățile lor reprezintă constatări sau negațiuni de fapte, iar nu afirmațiuni sau negațiuni de concepte,

Raționamentul copilului, la început, este transductiv (între inductiv și deductiv) atâta timp cât egocentrismul, sincretismul, etc., sunt posesoarele judecății lui; numai după estomparea acestora, copilul este capabil să înțeieagă și să elaboreze raționamente inductive, în urma acestui reveriment fiindu-i accesibile minții sale: generalizările logice și nesincretice, constituirea conceptelor și a noțiunilor de gen și speță.

Noțiunile de gen și speță îi sunt prezentate copilului, chiar de natură prin modele intuitive și sugestive ce-i oferă. Apoi familia și școala, continuă experiența începută de natură, introducându-l pe copil în patrimoniul culturii și în experiența societății.

Psihologia modernă, dispune de două metode principale, pentru studiul gândirii copilului: *metoda genetică și metoda experimentală*. Prima rezidă în observarea și notarea tuturor funcțiilor psihologico-fiziologice ale copilului, în ordinea de apariție, dela naștere până la limita color trei epoci ale copilăriei. La începutul constituirii psihologiei infantile, această metodă era uzitată de cei mai mulți psihologi; astăzi însă, lumea înclină mai mult spre metoda experimentală. Avantajul metodei experimentale constă în economia de timp și spațiu, prin felul de lucru, bazat pe acele teste, cunoscute încă dela americanul Cattell și popularizate de Binet și Simon.

Congruent aplicate ambele metode, în procesele de gândire a copilului, dau rezultate îmbucurătoare.

Materialul informativ bogat, experiențele și constatările proprii ale autorului, dovedesc seriozitatea și temeinicia lucrării. Tezele, însoțite de numeroase exemple, facilitează înțelegerea problemelor. Ușor și cu nerv scrisă, cartea poate fi utilizată cu ușurință de oricine. E necesar chiar să o cunoască orice educator și mai ales părinții. Formează un admirabil îndreptar educativ prin faptul că desvăluie trăsăturile unei lumi deosebite de cea a oamenilor maturi, până în secolul trecut, îndeobște neglijată.

T. Aștilean